Laura Jokela & Marja Uusitalo (toim.)

B

Yhteinen luonto kotouttaa

PoLut-hankkeen kokemuksia ja tuloksia luontolähtöisestä kotoutumisesta

LAPIN AMKIN JULKAISUJA
Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomatekoset: 14/2019

Yhteinen luonto kotouttaa

Laura Jokela • Marja Uusitalo (toim.)

Yhteinen luonto kotouttaa

PoLut-hankkeen kokemuksia ja tuloksia luontolähtöisestä kotoutumisesta

Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 14/2019

Lapin ammattikorkeakoulu
Rovaniemi 2019

© Lapin ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-316-305-8 (nid.)
ISSN 2489-2629 (painettu)
ISBN 978-952-316-306-5 (pdf)
ISSN 2489-2637 (verkkojulkaisu)

Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja
Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset
14/2019

Rahoittajat: Vipuvoimaa Eu:lta, Euroopan sosiaalirahasto, ELY-keskus
Yhteistyökumppanit: Lapin ammattikorkeakoulu, Luonnonvarakeskus (Luke), Rovaniemen kaupunki PoLut-hanke

Kirjoittaja(t): Kalle Santala, Laura Jokela, Leena Välimaa (Lapin AMK), Esa Huhta, Marja Uusitalo, Seija Tuulentie, Vesa Nivala, Ville Hallikainen (Luke), Katariina Kelloniemi (Rovaniemen kaupunki), Seija Matero (MoniNet)
Toimittaja(t): Laura Jokela & Marja Uusitalo
Kuvat: PoLut -hankkeen, ellei erikseen mainita
Kansikuva: Esa Huhta
Taitto: Tero Kokko - Lapin AMK, viestintäyksikkö

Lapin ammattikorkeakoulu
Jokiväylä 11 C
96300 Rovaniemi

Puh. 020 798 6000
www.lapinamk.fi/julkaisut

Lapin korkeakoulukonserni LUC on yliopiston ja ammattikorkeakoulun strateginen yhteenliittymä. Konserniin kuuluvat Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu.
www.luc.fi

Sisällys

Laura Jokela

ALUKSI 9

Marja Uusitalo & Laura Jokela

LUONTOLÄHTÖINEN KOTOUTUMINEN 13

Kotoutumisen polut 13
Green Care – luontolähtöinen hyvinvointitoiminta 14
Luontolähtöisyys osallisuuden vahvistajana 16
Kirjallisuus 18

Esa Huhta & Kalle Santala

JOKAMIEHENOIKEUDET 21

Muutamia poimintoja jokamiehenoikeuksista 22
Kirjallisuus 23

Seija Tuulentie

MAAHANMUUTTAJIEN KUVAVALINNAT LUONTOKOKEMUSTEN KUVASTAJANA. 25

Maahanmuuttajien luontosuhteiden erityisyys 25
Valokuvat haastattelujen virikkeinä 26
Tulokset – eletty elämä näkyy 28
Kotimaa kuvissa 28
Luonto elämyksinä ja toimintana 29
Mielenmaisemat ja unelmat luontokuvissa 29
Lopuksi 30
Kirjallisuus 30

Marja Uusitalo, Esa Huhta, Ville Hallikainen & Vesa Nivala

MIKÄ SUOMALAISISSA LUONTOALUEISSA MIELLYTTÄÄ MAAHANMUUTTAJIA? 33

Johdanto 33
Kysely 34
Tiedonkeruu ja analyysi 34
Luontotyyppien miellyttävyys 36
Luontoharrastusten suosio 37
Luonnossa miellyttävät tutut asiat 38
Paikkatietoanalyysi 39
Aineiston keruu ja analyysi 39
Ulkoiluun kannustavia luontotyyppejä löytyy läheltä 41
Kirjallisuus 42

Leena Välimaa & Kalle Santala

LUONTOTYÖPAJOISTA TOIMINTAA JA ELÄMYKSIÄ 45

Osallistujalähtöiset työpajat 45
Elämyksiä pohjoisen luonnossa ja luonnosta 45

Marja Uusitalo & Seija Tuulentie

LUONTOTYÖPAJOJEN ARVIOINTI 49

Johdanto 49
Järjestäjien havainnot 50
Yhteisöllisyys tärkeää 51
Eläimet ilahduttivat 51
Luontoretkien rauhaa 52
Osallistujien kokemukset –
Tieto ja uskallus lisääntyivät 52
Olosuhteet 53
Luontoympäristö ja luonnossa toimiminen 53
Omat tuntemukset 54
Yhdessäolo 54
Luontosuhteen muutos 55
Hyvän luontotyöpajan tunnusmerkkejä 55
Kirjallisuus 57

Leena Välimaa & Kalle Santala

TEEMAPÄIVISTÄ TIETOA, TUNNELMAA JA KOKEMUKSIA . . . 59

Teemapäivien tavoitteet ja sisällöt 59
Esimerkki Teemapäivistä 60

Kalle Santala, Seija Matero & Katariina Kelloniemi

TYÖTOIMINTAKOKEILUISTA TAITOJA JA TYÖMAHDOLLISUUKSIA 63

Metsänviljely 63
Nuottaus Unarilla 64
Palosalmikodin työtoimintakokeilu 64
Hevostilatyötoimintaa Wanhassa Niskalassa 65

Katariina Kelloniemi

OSALLISUUTTA VERTAISRYHMISSÄ 67

Osallisuutta alusta alkaen – vertaisryhmien käynnistäminen ja suunnittelutyö 67
Vertaisryhmät Rovaniemellä 68
Rovaniemen tapaamisten satoa 69
Kohti itseohjautuvaa luontotoimintaa 71

YHTEENVETO 73

KIRJOITTAJIEN ESITTELY 77

Laura Jokela

Aluksi

Pohjoisessa luonto on osa yhteistä elämäntapaa ja luonto itsessään sekä rakennetut viherympäristöt edistävät monin tavoin ihmisten hyvinvointia. Usein ajatellaan, että maahanmuuttajien kotoutuminen on riippuvainen taloudellisista ja yhteiskunnallisista tekijöistä, ja samalla sivuutetaan luonto kulttuurin, vuorovaikutuksen ja identiteetin muodostumisessa. Tähän artikkeleista koostuvaan julkaisuun on sisällytetty tutkimuksellista, teoreettista ja kokemuksellista tietoa PoLut-hankkeessa kehitetystä luontolähtöisestä toiminnasta kotoutumisen tukena.

Tämän julkaisun kirjoittajina ovat PoLut-hankkeessa toimineet asiantuntijat: Luonnonvarakeskuksesta tutkija Marja Uusitalo, erikoistutkijat Seija Tuulentie, Esa Huhta ja Ville Hallikainen sekä paikkatietoasiantuntija Vesa Nivala, Lapin ammattikorkeakoulusta lehtori Leena Välimaa, projektisuunnittelija Kalle Santala, lehtori/projektipäällikkö Laura Jokela, Rovaniemen kaupungista hankkeen projektityöntekijä sosiaaliohjaaja Katariina Kelloniemi ja Rovalan Setlementti ry:stä MoniNetin esimies Seija Matero.

PoLut - Pohjoinen luonto maahanmuuttajien kotoutumisessa (2017-2019) on Euroopan Sosiaalirahaston tukema hanke, jonka tehtävänä on edistää Lappiin tulleiden maahanmuuttajien kaksisuuntaista kotoutumista ja osallisuutta luonnon avulla. PoLut-hanke kuuluu Euroopan Unionin EU:n sosiaalisen osallisuuden ja köyhyyden toimintalinjaan viisi, jonka erityistavoitteena on työelämän ulkopuolella olevien työ- ja toimintakyvyn parantaminen. Hankkeen päärahoittajana on EU:n Euroopan sosiaalirahasto ESR ja rahoittajaviranomaisena on Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ELY.

Hankkeen toiminta alkoi maaliskuussa 2017 jatkuen syyskuun 2019 loppuun. Hankkeen päätoteuttajana on Lapin ammattikorkeakoulu Oy ja osatoteuttajina ovat Rovaniemen kaupunki ja Luonnonvarakeskus. Hanke on maakunnallinen yhteistoimintahanke, jossa toimijat sijaitsevat ja toimivat Lapin eri seutukunnissa ja eri toiminta-alueilla. Toiminta-alueina ovat olleet mm. Rovaniemi, Kemi, Ranua ja Sodankylä. Kullakin toimijataholla osatoteuttajana on hankkeen yhteisten tavoitteiden lisäksi omia erityistavoitteita ja toteutettavia toimintamuotoja.

Hankkeen tarvetta on perusteltu kotouttamistoimien riittämättömyydellä erityisryhmille Lapissa. Maahanmuuttajat ryhmänä ovat haavoittuvia ja esimerkiksi

työttömyysaste maahanmuuttajien joukossa on korkeampi verrattuna kantaväestöön koko Suomessa ja varsinkin Lapissa. Erityistä tukea kotouttamisprosessiin tarvitseville henkilöille ei ole ollut riittävästi toimivia luontolähtöisiä käytänteitä kaksisuuntaisen kotoutumisen edistämiseksi. Erityistä ja vahvistettua tukea kotoutumisprosessiin tarvitseviksi henkilöiksi hankkeessa on määritelty seuraavat oleskeluluvan omaavat maahanmuuttajataustaiset henkilöt: luku- ja kirjoitustaidottomat, heikentyneen toimintakyvyn omaavat, traumatisoituneet maahanmuuttajat, maahanmuuttajanaiset (kotiäidit) sekä aikoinaan yksin, ilman perhettä ja turvaverkkoa tulleet alaikäiset maahanmuuttajat ja jo pitkään Suomessa asuneet maahanmuuttajat, jotka eivät ole päässeet työllistymispoluille. Lähtötilannetta määritteli lisäksi kohderyhmän maahanmuuttaja-asiakkaiden ”kutistunut” elinpiiri, mielekkään tekemisen puute, yksinäisyys ja vähäiset kontaktit kantaväestöön. Kotouttamisen vahvistamiseksi tarvittiin monimuotoista ja tavoitteellista luonto- ja lähiympäristön hyödyntämistä.

Hankkeen päätavoitteena ovat erityistä tukea tarvitsevien maahanmuuttajien kotoutumisen ja osallisuuden edistäminen ja sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisy luontoon tukeutuvien ja luontolähtöisten menetelmien avulla. Tavoitteena on myös parantaa maahanmuuttajien työ- ja toimintakykyä vahvistamalla ja uudistamalla kotoutumisprosessia ja siihen liittyviä käytänteitä luontolähtöisillä menetelmillä. Pyrkimyksenä on lisäksi parantaa maahanmuuttajataustaisen väestön hyvinvointia pohjoisilla paikkakunnilla vahvistamalla yhteisöllisyyttä kaksisuuntaisella kotoutumisella.

Tieto luonnon ja luontolähtöisten menetelmien moninaisista vaikutuksista hyvinvointiin ja terveyteen sekä tieto luontoon pohjautuvasta kotoutumisesta on lisääntynyt. Tarve ja tutkittu tieto luonnon hyvinvointihyödyistä muotoutuivatkin konkreettisiksi toimenpiteiksi kotoutumisen kontekstissa PoLut-hankkeessa.

Tämä moniammatillinen julkaisu on suunnattu kaikille luontolähtöisestä kotouttamistyöstä kiinnostuneille lukijoille mutta sen antia voidaan toki hyödyntää laajemminkin. Toivomme, että useat toimijat ja asiakasryhmät pääsevät hyötymään luonnon elvyttävistä ja voimaannuttavista vaikutuksista. Toivomme ennen kaikkea sitä, että luontolähtöisyyttä tullaan hyödyntämään kotouttamistyössä, niin että kaksisuuntainen kotoutuminen edistyy. Samalla kiitämme kaikkia hankkeen toimintaan osallistuneita yhdistyksiä.

Laura Jokela

Kuva 1 Säästä huolimatta luonto kutsuu! Kemin ryhmä Veitsiluodon makeavesialtailla. (Kuva: Esa Huhta)

Kuva 2 Kemin ja Rovaniemen vertaisryhmien yhteinen luontopäivä. Laitakarin saaren kulttuuriperimään ja luontoon tutustuminen (Kuva: Esa Huhta)

Marja Uusitalo & Laura Jokela

Luontolähtöinen kotoutuminen

KOTOUTUMISEN POLUT

”Retkelle lähiluontopaikkaan uskalletaan lähteä ryhmässä, yksin ei koskaan” (luontotyöpaja)

”Kuusi vuotta Suomessa ja ensimmäinen kerta oikeaa työtä” (ohjattu työtoiminta)

”Uusia, erilaisia luonnonkäyttötapoja, kuten marjojen poimintaa kesällä ja syksyllä” (vertaisryhmä)

Näistä osallistujien palautteista heijastuu uusien toimintamahdollisuuksien synnyttämä ilo uudessa kotimaassa. Olemme järjestäneet Polut-hankkeessa maahanmuuttajataustaisille ihmisille luontolähtöistä hyvinvointitoimintaa (Green Care) yhteisöllisinä luontotyöpajoina, joissa on tutustuttu ohjatusti suomalaiseen luontoon ja luontoharrastuksiin ja joita on jatkettu vertaisryhmätoimintana. Lisäksi on tutustuttu luontoammatteihin työtoimintakokeiluissa. Samalla osallistujille on jaettu monenlaista luontotietoa. Hankkeen päätavoitteena on ollut monipuolinen luonnon ja lähiympäristön hyödyntäminen osana kotoutumista.

Hankkeen sysäsi liikkeelle huoli maahanmuuttajataustaisista asiakkaista; heidän ”kutistunut” elinpiirinsä, mielekkään tekemisen puute, yksinäisyys ja vähäiset kontaktit kantaväestöön. Hankkeen kohderyhmäksi valikoituivat erityisesti luku- ja kirjoitustaidottomat, kotiäidit, ilman perhettä tai lähiverkostoa Suomeen tulleet henkilöt Rovaniemellä, Ranualla, Kemissä ja Sodankylässä. Tällaiset maahanmuuttajaryhmät tarvitsevat erityistä, vahvistettua tukea kotoutumiseen ja osallisuuteen yhteiskunnassa.

Kotoutuminen on usein elinikäinen prosessi, jolla ei ole selkeää alku- ja loppuhetkeä, vaan se rakentuu vuorovaikutussuhteista ja -tilanteista, joita maahanmuuttajilla on suomalaiseen yhteiskuntaan, yhteisöihin, instituutioihin ja ihmisiin (Vuori 2012, 235). Kotoutuminen on myös kaksisuuntainen keskinäisen muuttumisen prosessi, jossa yhteiskunta muuttuu väestön monimuotoistuessa ja maahanmuuttajat hankkivat yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. Kaksisuuntainen

kotoutumisnäkemys sisältyy Euroopan unionin kotouttamispolitiikan yhteisiin perusperiaatteisiin. Kaksisuuntainen kotoutuminen eli integraatio voidaan jakaa rakenteelliseen, kulttuuriseen, vuorovaikutukselliseen ja identifioivaan kotoutumiseen (Heckmann 2005).

Saukkosen (2017) mukaan **rakenteellisen** kotoutumisen tärkeä osa-alue on sijoittuminen työmarkkinoille ja laajemmin yhteiskunnan taloudellisiin rakenteisiin, jolloin poliittinen osallisuus ja osallistuminen mahdollistuvat. Osallisuuden kokemus voi syntyä fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin kautta, jolloin aktiivinen elämä ja itsestä huolehtiminen ovat keskiössä.

Kulttuurisessa kotoutumisessa on kyse ensinnäkin asuinmaan kielen tai kielten oppimisesta. Kulttuurinen integraatio tarkoittaa myös paikallisten arvojen ja normien sekä yhteiskunnan pelisääntöjen omaksumista tai ainakin ymmärtämistä. Tämä kulttuurinen sopeutuminen koskee myös kantaväestöä, joka monikulttuurisessa yhteiskunnassa oppii ymmärtämään erilaisten kulttuurien olemassaoloa ja niiden keskeisiä piirteitä. (Saukkonen, 2017.)

Vuorovaikutuksellisessa kotoutumisessa keskeistä on sosiaalisten suhteiden rakentuminen. Maahanmuuttajien integraation kannalta pidetään toivottavana, että ihmisellä on monipuolisia suhteita eri väestöryhmiin kuuluviin ihmisiin ja useita erilaisia sosiaalisia verkostoja. (Saukkonen, 2017.)

Identifioiva kotoutuminen rakentuu yleensä rinnan edellä mainituilla muilla kotoutumisen osa-alueilla tapahtuvan kehityksen kanssa. Integraatio samastumisen ja identiteetin mielessä on voimakasta silloin, kun kotoutunut maahanmuuttaja tuntee yhteenkuuluvuuden tunnetta muiden samaan yhteiskuntaan kuuluvien ihmisten kanssa ja näkee asuinmaansa lähtökohtaisesti myönteisessä valossa. (Saukkonen, 2017.)

GREEN CARE – LUONTOLÄHTÖINEN HYVINVOINTITOIMINTA

Luontolähtöistä hyvinvointitoimintaa on harjoitettu Euroopassa yli puoli vuosisataa ns. hoivamaatiloilla, jotka tuottavat sosiaalipalveluja maatalouden rinnalla (Soini, 2014). Valtio ohjaa, valvoo ja osassa maista myös tukee näiden maatilojen toimintaa. Pitkän perinteensä ja yhteiskunnan tuen ansioista esimerkiksi Alankomaissa toimii tänä päivänä n. 11000 hoivamaatilaa. Suomessa vastaavaa toimintaa alettiin organisoida 2000-luvulla. Sinä yhteydessä päätettiin kutsua Green Careksi (GC) kaikkea terveys- ja hyvinvointihyötyjä tuottavaa luontolähtöistä toimintaa eurooppalaisen COST-verkoston mallin mukaan (Sempik, Hine & Wilcox, 2010; Dessein & Bock 2010).

GC perustuu menetelmiin, joissa hyödynnetään vastuullisesti luonnon hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja edistämisessä. Luonnossa psyykkiset, fyysiset ja sosiaaliset hyvinvointivaikutukset kietoutuvat yhteen (Yliviikari, 2014). Luontokävelyllä esimerkiksi stressihormonien (kortisoli, adrenaliini) määrät pienenevät, mielihyvää tuottavien hormonien (serotoniini, oksitosiini) määrät puolestaan kasvavat ja isojenaivojen etulohkon ns. ”huolikeskus”

rauhoittuu. Hyvän mielialan ansiosta toisiin ihmisiin suhtaudutaan luonnossa myönteisemmin ja ihmisiin tutustutaan helpommin.

Luonnossa toimiminen voi olla aktiivista tekemistä, esimerkkeinä luontoliikunta ja eläintenhoito, tai passiivisempaa, kuten rauhoittava maisemankatselu ja eläinten tarkkailu. Toiminta sopii sekä maaseutu- että kaupunkiympäristöön, ja tyypillisimmin sitä toteutetaan metsissä, puistoissa, puutarhoissa tai maatiloilla. GC voidaan harjoittaa myös sisätiloissa silloin, kun luontokappaleet tai luontokuvat toimivat välineinä hyvinvoinnin tukemisessa, kuten esimerkiksi palvelutalon virtuaaliluonto- tai aistihuone tai toimintaterapiassa lemmikit tai luonnonmateriaalit. (Soini, 2014.) Toiminnan merkityksiä asiakkaalle voidaan myös syventää käyttämällä voimaannuttavaa valokuvausta (Peltomäki, 2019).

GC palvelee kaikenlaisia ihmisiä ja sen toimintamuodot on jaettu kahteen pääluokkaan tavoitteiden perusteella (Vehmasto, 2018). LuontoVoimaan kuuluvat erilaiset luonnon virkistyskäyttötavat ja luontokasvatus, jossa ohjaaja motivoi ja opastaa osallistujia omaehtoiseen luonnossa virkistäytymiseen ja luontoharrastuksiin. Menetelmänä voi olla tavoitteellinen maa- tai metsätilavierailu tai pedagoginen puutarhanhoito. Toiminnalla pyritään pitkäkestoisiin yleisiin hyvinvointivaikutuksiin, esimerkiksi voimavarojen lisääntymiseen työelämässä.

LuontoHoiva-palvelut ovat puolestaan terveys- ja sosiaalialan lainsäädännön säätelemää toimintaa, jossa asiakkaan terveyttä, toimintakykyä tai arjenhallintaa vahvistetaan hoito- tai kuntoutussuunnitelman avulla, minkä seurauksena asiakas esimerkiksi työllistyy tai ei syrjäydy (Vehmasto, 2018). Siksi LuontoHoivan palvelut edellyttävät tuottajalta sosiaali- ja terveysalan koulutusta tai yhteistyötä sote-alan ammattilaisten kanssa. Tyypillisimpiä LuontoHoivan asiakkaita ovat erityistä tukea tarvitsevat ikäihmiset, lapset ja nuoret, mielenterveys- ja päihdekuntoutujat, pitkäaikaistyöttömät tai vammaiset ja toimintamuotoja erilaiset terapiat, kuten eläinavusteinen terapia ja puutarhaterapia, sekä päivätoiminta ja asumispalvelut.

GC:n erilaisia toimintamuotoja yhdistää se, että toiminta räätälöidään asiakkaan tarpeiden mukaan, joten hyvinvointitavoitteet ovat yksilöllisiä. Luontoa käytetään edistämään, vahvistamaan tai nopeuttamaan asetettuja tavoitteita, joiden tulee olla niin selkeitä, että tavoitteiden toteutumista voidaan seurata ja arvioida. Lisäksi GC on usein ohjattua yhteisöllistä toimintaa, jolloin luontokokemusten hyvinvointivaikutukset eivät perustu yksinomaan ammattiohjaajan, vaan myös yhteisön tukeen ja kokemusten jakamiseen. Osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunne voi syntyä vuorovaikutuksessa niin ihmisten kuin eläinten tai luontokohteen kanssa. (Soini, 2014; Tolvanen, 2017.)

Ohjaustyö ja -prosessi ovat GC:ssä tärkeitä, jotta luonto- ja hyvinvointikokemuksista tulisi merkityksellisiä. Ideana on se, että ohjaaja johdattelee osallistujan pohtimaan aluksi aiempia hyvinvointikokemuksia (Tolvanen, 2017). Millaisissa ympäristöissä syntyy yhteyden tunne luontoon ja muihin ihmisiin? Missä olet saanut onnistumisen ja riittävyyden kokemuksia? Tieto auttaa ohjaajaa tunnistamaan luonnon yksilölliset merkitykset osallistujalle, mikä auttaa valitsemaan hänen tarpeitaan parhaiten tukevan toimintatavan ja ympäristön.

Ohjaaja antaa osallistujalle psykososiaalista tukea koko tekemisen ajan. Hän auttaa osallistujaa esimerkiksi pohtimaan (reflektoimaan) suhdettaan luontoon ja elämään, jäsentämään niitä ja suunnittelemaan tulevaisuutta (Tolvanen, 2017). Lisäksi ohjaaja voi tukea osallistujaa uusien asioiden ja käytännön taitojen opettelussa ja harjoittelussa. Osa ohjausprosessia on luontolähtöisen toiminnan hyvinvointivaikutusten tunnistaminen. Tunsitko olosi turvalliseksi? Saitko energiaa luonnosta tai tukea ryhmästä? Pääsitkö toteuttamaan luovuuttasi tai kehittämään taitojasi?

LUONTOLÄHTÖISYYS OSALLISUUDEN VAHVISTAJANA

Vaikka maahanmuuttajien suhdetta uuden kotimaan luontoon on tutkittu jo melko paljon, Green Care -menetelmien käytöstä kotoutumisessa on vielä vähän kokemuksia (Faehnle, Jokinen, Karlin & Lyytimäki, 2010; Backman, 2014). LuontoVoimaa edustava ohjattu GC-toiminta voi olla hyvä lisä kotoutumistyöhön, koska sillä pystytään tukemaan kaikkia kotoutumisen eri ulottuvuuksia (kuva 1).

Säännölliset kosketukset luontoon ylläpitävät ja edistävät maahanmuuttajien fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia, joka on tärkeää aktiiviselle elämälle ja työkyvylle. **Rakenteellista** kotoutumista edistää esimerkiksi maatiloihin ja maataloustyöhön tutustuminen, jossa maahanmuuttajat saavat kokemuksia suomalaista luontoammateista. Kokemukset voivat innostaa osaa hakeutumaan luonnonvara-alan koulutukseen tai työpaikkoihin. Lisääntyneen luontotietouden ja -taitojen kautta toiminta voi valtaistaa maahanmuuttajia jopa niin, että he innostuvat edistämään omissa lähiyhteisöissä esim. kiertotaloutta ja kestävää kehitystä.

Kun maahanmuuttajat tutustuvat GC-toiminnassa luontoon, luonnonkäyttötapoihin ja jokamiehenoikeuksiin ja -velvollisuuksiin, heidän sanavarastonsa laajenee ja he ymmärtävät uuden kotimaan arvoja ja normeja sekä yhteiskunnan pelisääntöjä osana **kulttuurista** kotoutumista. Myös yhteiset luontoharrastukset kantaväestön kanssa vahvistavat sitä. Samalla kantaväestö oppii ymmärtämään erilaisia kulttuureja, jolloin tapahtuu kaksisuuntaista kotoutumista.

Omaksuessaan suomalaisia luonnonkäyttötapoja lähiluonnossa osaksi arkeaan, maahanmuuttajat samaistuvat suomalaiseen yhteiskuntaan. Luontosuhteen syvenemisen myötä maahanmuuttajat tuntevat yhteenkuuluvuutta ja kiinnittyvät paikkaan ja voivat kokea itsensä uuden kotimaan yhdenvertaisiksi jäseniksi (**identifioiva kotoutuminen**).

Luonto ja luontoharrastukset ovat myös luonteva tapa tutustua lähi- ja paikallisyhteisön ihmisiin ja ylläpitää perhe- ja ystävyyssiteitä (**vuorovaikutuksellinen kotoutuminen**). Luonto tarjoaa tasa-arvoisemman areenan kohtaamisille, kun siellä toimitaan ilman työelämän rooleja ja yksilöllisiä luontokokemuksia ja elämyksiä voi jakaa muiden kanssa. Toiminnallisuus ja itse luonto poistavat jännitteitä vuorovaikutustilanteista, jolloin maahanmuuttajien itseluottamus vuorovaikutustilanteissa lisääntyy. Kun sosiaalisten suhteiden verkosto laajenee, myös mahdollisuudet kielitaidon kohenemiseen lisääntyvät (ks. kulttuurinen kotoutuminen).

Kotoutumisen edistymisestä Polut-hankkeessa on merkkejä. Luontotyöpajoihin, vertaisryhmätoimintaan ja työtoimintaan osallistuneet maahanmuuttajavanhemmat ovat esimerkiksi ohjanneet lapsiaan luontoharrastuksiin (mm. partiotoiminta) ja osallistuneet yhdistysten toimintaan (mm. Martat ry, Arktiset maahanmuuttajat ry) sekä työllistyneet metsänistutustöihin.

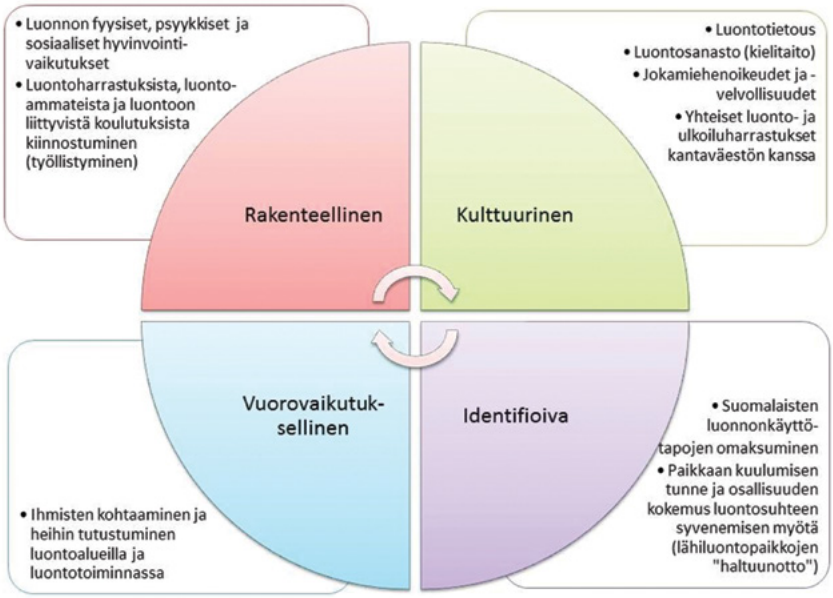

Kuva 1. Green Care ja kotoutumisen ulottuvuudet.

Yhteenvetona voidaan todeta, että luontolähtöisessä kotoutumisessa hyödynnetään luonnon hyvinvointivaikutuksia, jotka perustuvat luontoon, kokemuksellisuuteen (luontoelämykset) ja osallisuuteen (sis. toiminnallisuus, vuorovaikutus ja tieto). Tosin sanoen luonto ja yhteisö, johon maahanmuuttaja osallistuu ja jossa kokee osallisuutta, edistävät yhdessä maahanmuuttajan hyvinvointia ja kotoutumista. Siksi kotoutumista edistävälle ja hyvinvointia lisäävälle luontolähtöiselle toiminnalle on oleellista se, että toiminta luonnossa on ohjattua, ryhmämuotoista ja tavoitteellista vuorovaikutusta sekä toisten ihmisten että luonnon kanssa.

Ei yksinomaan yhteisön tuki vaan myös luontokohteiden hyvä saavutettavuus on tärkeää. Siksi parhaat edellytykset hyödyntää GC-menetelmiä kotoutumisprosessissa on niillä kaupungeilla ja maaseutukunnilla, joilla erilaisia luontokohteita löytyy läheltä ja joilla kunnan sosiaalityö ja muut kotouttamistyötä tekevät tahot ovat tiiviisti verkostoituneet paikallisten ulkoilu- ja luontoharrastuksia tarjoavien yhdistysten ja seurojen kanssa.

Osallisuuden edistäminen ja syrjäytymisen vähentäminen maahanmuuttajien keskuudessa ovat ajankohtaisia yhteiskunnallisia haasteita, joissa luontolähtöisyyden ja kotoutumisen yhdistäminen voi auttaa. Tässä artikkelikokoelmassa tarkastellaan Polut-hankkeen kokemuksia ja tuloksia luontolähtöisestä toiminnasta

kotoutumisprosessin ja eri kotoutumisen ulottuvuuksien näkökulmasta. Jokaisesta toimintamuodosta kerrotaan tarkemmin julkaisun artikkeleissa.

KIRJALLISUUS

Backman, J. 2014. Luontokotouttamisopas. Green Care –aktiviteettien hyödyntäminen maahanmuuttajien luontokotouttmisessa. Examenarbete för hortonom -examen. Utbildingsprogrammet för landbygsnäringarna och landskapsplanering, Raseborg.

Dessein, J. & Bock, B. 2010. Introduction. Teoksessa: Dessein, J. & Bock, B. (toim.) COST 866 Green Care in agriculture. The economics of Green Care in agriculture. Loughborough: Loughborough University. s. 11-12.

Faehnle, M. & Jokinen, J. & Karlin, A. & Lyytimäki, J. 2010. Kaupunkiluonto ja monikulttuurisuus – maahanmuuttajat luontoalueiden kokijoina ja käyttäjinä. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.

Heckmann, F. 2005. Integration and Integration Policies. Bamberg: European Forum for Migration Studies.

Peltomäki, P. 2019. Hevosista hyvinvointia – Sosiaalipedagoginen hevostoiminta syrjäytymisen ehkäisijänä ja osallisuuden vahvistajana. Teoksessa: Ylilauri, M. & Yli-Viikari, A. (toim.) Kohti luonnollista hyvinvointia: Näkökulmia luontoperustaisen toiminnan kehittämiseen. Levón-instituutin julkaisuja, 143, Vaasan yliopisto. S. 135-144.

Saukkonen, P. 2017. Kotoutumisen seurantajärjestelmän kehittäminen Helsingin kaupungilla. Tutkimuskatsauksia, 2017:2. Helsingin kaupunki.

Sempik, J. & Hine, R. & Wilcox, D. 2010. Green Care: A Conceptual Framework. A report of the working groups on the health benefits of Green Care. COST866, Green Care in Agriculture. Loughborough University.

Soini, K. 2014. Johdanto. Teoksessa: Soini, K. (toim.) Luonnosta hoivaa ja voimaa: miten arvioida Green Care -toiminnan vaikuttavuutta. MTT Kasvu 21. Jokioinen: MTT. s. 7-11.

Tolvanen, T. 2017. Opas yksilökeskeiseen luontotoiminnan suunnitteluun. Luontoa elämään, luontoa kuntoutukseen -teemajulkaisu 2/3. Sarja C. Oppimateriaalit 1/2017. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu.

Vehmasto, E. 2018. Suomalainen Green Care – LuontoHoivan ja LuontoVoiman palvelut. Teoksessa: Vehmasto, E. (toim.). Kehittämiskertomuksia Green Care koordinaation liepeiltä. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 33/2018, 5-6. Luonnonvarakeskus.

Vuori, J. 2012. Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa: Keskinen, S., Vuori, J & Hirsiaho A. (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Juvenes Print. s. 235.

Yli-Viikari, A. 2014. Green Care -toiminnan hyvinvointivaikutukset. Teoksessa: Soini, K. (toim.) Luonnosta hoivaa ja voimaa: miten arvioida Green Care -toiminnan vaikuttavuutta. MTT Kasvu 21. Jokioinen: MTT. s. 50-97.

Esa Huhta & Kalle Santala

Jokamiehenoikeudet

Luonto luo puitteet sosiaaliselle vuorovaikutukselle ja auttaa kiintymään kotiseutuun kokemuksien kautta. Sen vuoksi luonto tulee olla merkittävässä asemassa myös kotouttamisprosesseissa. Jokamiehenoikeudet ovat suomalaisen luontosuhteen perusta, ja siten ne kytkeytyvät vahvasti suomalaiseen identiteettiin. PoLut-hankkeessa jokamiehenoikeudet huomioitiin kaikissa aktiviteeteissa ja maahanmuuttajien tietoisuutta jokamiehenoikeuksista lisättiin aktiivisella tiedottamisella aktiviteettien yhteydessä (kuva 1).

Jokamiehenoikeuksilla Suomessa tarkoitetaan jokaisen oikeutta nauttia luonnosta ja hyödyntää sitä riippumatta alueen omistussuhteista. Luonnon käyttämiseen jokamiehenoikeuksien sallimissa rajoissa ei siis tarvita maanomistajan eikä maan haltijan lupaa, eikä jokamiehenoikeuksien käyttämisestä tarvitse maksaa. Suomessa jokamiehenoikeudet ja velvollisuudet koskevat myös ulkomaalaisia. Ne perustuvat maan tapaan, joka on ollut voimassa ikimuistoisista ajoista lähtien. Suurin osa jokamiehenoikeuksista on nykyään johdettavissa erinäisistä laeista. (Tuunanen, Tarasti & Rautiainen, 2012.)

Jokamiehenoikeuksia on Suomen lisäksi ainakin Ruotsissa, Norjassa ja Islannissa sekä Skotlannissa. Tarkat säännökset vaihtelevat maasta toiseen. Monissa Euroopan maissa luonnossa liikkuminen vaatii pääsääntöisesti maanomistajan luvan ja monissa niissäkin maissa, joissa pääsääntöisesti maanomistajan lupaa ei tarvita luonnossa liikkumiseen, maanomistaja voi kieltää liikkumisen.

Suomessa jokamiehenoikeuksiin sisältyy aina vaatimus niiden harmittomuudesta, oikeutta ei saisi käyttää haittaa tai häiriötä tuottavalla tavalla (Helenius, 2017). Erityisesti on huolehdittava, ettei kenenkään kotirauhaa rikota. Lainsäätäjä ei ole asettanut tarkkaa rajaa sille, kuinka monen metrin päähän pihapiiristä kotirauha yltää. Jokaisen on itse arvioitava ja ymmärrettävä sopivaisuuden raja.

Luonnossa ei saa tehdä mitä hyvänsä, eikä kaikkea saa tehdä missä hyvänsä. Kunkin maan luonto on jokaisen maan omaa kansallisomaisuutta, jota tulee suojella ja kunnioittaa. Jokamiehenoikeutta ei ole Suomessa laissa määritelty, vaan oikeuksiin kuuluu se, mitä perinteisesti on pidetty kohtuullisena ja mitä ei ole laissa kielletty. Usein jokamiehenoikeus on tulkinnanvaraista, kuten se, mikä on tilapäistä käyttöä tai kotirauhan piiriin kuuluvaa piha-aluetta. Tässä jokaisen on käytettävä omaa har-

kintaansa, eikä luvan pyytäminen yleensä ole haitaksi. Jokamiehenoikeudet sisältävät joukon asioita mitä luonnossa saa tehdä ja mitä ei saa tehdä (Tuunanen, Tarasti & Rautiainen, 2012).

Sallittua on

- Liikkua jalan, hiihtäen tai pyöräillen muualla kuin pihamaalla ja erityiseen käyttöön otetuilla alueilla esimerkiksi viljelyspelloilla
- Oleskella tilapäisesti alueilla, missä liikkuminenkin on sallittua esimerkiksi telttailla riittävän etäällä asumuksista
- Poimia luonnonmarjoja, sieniä ja kukkia
- Onkia ja pilkkiä
- Kulkea vesistössä ja jäällä

Sallittua ei ole

- Aiheuttaa häiriötä tai haittaa toisille tai ympäristölle
- Häiritä lintujen pesintää ja riistaeläimiä
- Kaataa tai vahingoittaa puita
- Ottaa sammalta, jäkälää, maa-ainesta tai puuta
- Häiritä kotirauhaa
- Roskata
- Ajaa moottoriajoneuvolla maastossa maalla ilman maanomistajan lupaa
- Kalastaa ja metsästää ilman asianomaisia lupia

MUUTAMIA POIMINTOJA JOKAMIEHENOIKEUKSISTA

Marjoja voi poimia sieltä, missä liikkuminenkin on sallittua. Marjat tai sienet eivät ole maanomistajan omaisuutta eikä maanomistaja siten voi hakea marjastajaa syytteeseen varkaudesta tai vahingonteosta. Myös isomman tai pienemmän ryhmän harjoittama kaupallinen marjojen poiminta on jokamiehenoikeutta. Toiminnan kaupallisuus ei vaikuta jokamiehenoikeuksiin. Luonnonsuojelualueilla voi kuitenkin olla poimimista koskevia rajoituksia. Maahanmuuttajien kannalta marjojen ja sienten poimintaoikeus on eräs tärkeimmistä jokamiehenoikeuksista niin terveellisen ja puhtaan ruuan hankinnan kannalta mutta myös ansaintatarkoituksessa.

Telttailu toisen maalla on jokamiehenoikeutta. Taajamissa maankäyttö rajoittaa tätä oikeutta, koska telttailusta ei saa aiheutua vähäistä suurempaa haittaa. Kyseessä tulee aina olla tilapäinen oleskelu, muutoin vahingon haitan aiheuttamisen riski kasvaa. Lisäksi esimerkiksi viljelykäytössä olevilla pelloilla ja eräillä luonnonsuojelualueilla ei saa telttailla. Telttailu on maahanmuuttajille oleellinen jokamiehenoikeus etenkin luontosuhteen jalostuessa pidemmälle.

Tulen tekemiseen tarvitaan lupa. Vaikka nuotio olisi kivetyksellä suojattu, niin se on avotuli. Pelastuslaki sanoo, ettei avotulta saa tehdä toisen maalle ilman lupaa mutta jäälle saa tehdä avotulen jokamiehenoikeudella. Keittimessä ja grillissä pidettävää tulta ei pidetä avotulena. Tulen teossa maastoon tulee huomioida

mahdollinen kulovaroitus. Monilla maahanmuuttajilla on jo Suomeen tullessaan kokemusta avotulen teosta ja ruuan valmistamisesta nuotiolla

Vapaa-ajan kalastuksessa onkiminen ja pilkkiminen ovat vapaita ja maksuttomia kalastusmuotoja. Viehekalastus uistimella tai perholla tms. ja verkkokalastus vaativat maksulliset luvat. Ensinnäkin kaikkien tulee maksaa joko kokovuotinen tai määräaikainen kalastuksen hoitomaksu (45 €/vuosi 2019) ja sen lisäksi kalastuslupa. Kalastusluvat ovat jaettu kalastustavan mukaisesti: vapaluvalla voi kalastaa uistimella ja perholla vapa-alueen ehdoista riippuen, pyydysluvalla voi kalastaa muun muassa verkolla tai katiskalla, ravustusluvalla voi ravustaa alueilla, jotka ilmoitetaan erikseen ennen kauden alkua. Lisäksi erityisissä virkistyskalastuskohteissa on vuorokausi tai viikkokohtainen virkistyskalastuslupamaksu. Erityisesti onkiminen on maahanmuuttajien keskuudessa suosittu kesäharrastus, eikä vaadi suuria hankintoja.

Kuva 1 Marjojen ja sienten poimintaa voi harjoittaa ilman maanomistajan lupaa (Kuva: Esa Huhta)

KIRJALLISUUS

Helenius, A. 2017. Jokamiehenoikeus ei veny kaikkeen. Metsälehti, 21.6.2017.

Tuunanen, P. & Tarasti, M. & Rautiainen, A. (toim.). 2012. Jokamiehenoikeudet ja toimiminen toisen alueella. Lainsäädäntöä ja hyviä käytäntöjä. Suomen ympäristö, 30. Helsinki: Edita Prima Oy.

Seija Tuulentie

Maahanmuuttajien kuvavalinnat luontokokemusten kuvastajana

Kuva merikotkista tuo mieleen isoisän, joka kasvatti metsästyshaukkoja. Järvenrantapöntöstä kurkistava pöllö tuo yhdelle mieleen halun perustaa perhe, toisesta se tuntuu katseelta omaan tulevaisuuteen ja sen ongelmiin, kun taas kolmannelle pöllö kuvastaa yksinkertaisesti viehtymystä metsään ja halua tarkkailla lintuja. Kotieläinkuvat puolestaan muistuttavat perheen ammattina olleesta paimentolaisuudesta.

Kun PoLut-hankkeen alkuhaastatteluissa maahanmuuttajia pyydettiin valitsemaan luontokuvien joukosta mieleisensä ja kertomaan valinnastaan, yhteys vanhaan kotimaahan tuli esiin noin puolessa valinnoista. Myös uusi kotimaa tuli esiin monessa kertomuksessa, samoin uuden ja vanhan vertailu. Valinnat saattoivat kuvata yhtä hyvin mielenmaisemaa ja elämystä kuin työntekoa.

Tarkastelen tässä artikkelissa maahanmuuttajien kuvavalintojen eri ulottuvuuksia luontosuhteen näkökulmasta ja pohdin, millä tavalla eletty elämä valinnoissa ja kertomuksissa näkyy.

MAAHANMUUTTAJIEN LUONTOSUHTEIDEN ERITYISYYS

Ihmisen luontosuhteesta voidaan puhua monella tavalla. Voidaan korostaa esimerkiksi sitä, että ihminen ei ole erillinen luonnosta (Willamo, 2005) tai ympäristö voidaan nähdä jatkumona koskemattomasta luonnosta ihmisen muokkaamaan ja rakentamaan miljööseen (Rossi, 2010). Tutkimuksellisesti on aihetta tarkastella luontosuhdetta ainakin jossain määrin erillisenä osana ihmisten elämää. Käsitän tässä siis luonnon laajasti erilaisina ympäristöinä ja tarkastelen myös luontoon pohjautuvia elinkeinoja ja maaseutuelinkeinoja osana tätä suhdetta.

Maahanmuuttajien erityinen kokemus kulttuurista toiseen siirtymisessä tekee heidän luontosuhteestaan erityisen kiinnostavan. Useimmiten yksilö ottaa ympäristönsä ja ympäristösuhteensa annettuna – asiana, jota ei tarvitse tiedostaa, pohtia tai arvioida. Vierailija, sivullinen tai matkailija kohtaa itselleen uuden ympäristön toisin. Hän ei elä sitä, vaan haluaa nähdä tai näkee jotakin uutta, vierasta ja vaihtuvaa (Karjalainen, 1987, sit. Rossi, 2010). Tätä uutta peilataan usein vanhaan.

Maahanmuuttajilla on erityinen tarve luoda suhdetta uuteen asuinpaikkaansa ja hänelle tärkeitä elementtejä ovat Siimin (2006) mukaan läheiset ihmiset, koti, puutarhapalsta ja luonto. Luonnon erilaiset käyttötavat voivat aiheuttaa törmäyksiä. Laura Huttunen (2002) on kerännyt maahanmuuttajien kertomuksia, joissa he muun muassa kuvaavat sitä, miten valkoihoiset suomalaiset ikään kuin itsestään selvästi kuuluvat paikkaan ja käyttävät määrittelyvaltaa sen suhteen, ketkä heidän mukaansa eivät kuulu (ks. myös Bujis ym., 2009). Vaikka luontoympäristöt voivat tarjota lohtua, turvaa ja yhdessäolon paikan muuten vieraassa ympäristössä (Faehnle ym., 2010; Gentin, 2011), joissain tutkimuksissa on todettu, että ne eivät kuitenkaan ole erityisen hyviä paikkoja solmia uusia tuttavuuksia muun muassa kulttuuristen erojen ja kielivaikeuksien vuoksi (Stodolska ym., 2017) ja ne voivat olla myös negatiivisia paikkoja – pelottavia, outoja tai luotaantyöntäviä (Pitkänen ym., 2017).

Tutkimuksissa on todettu myös, että "passiiviset" virkistyskäyttömuodot, kuten piknikit, lepo ja rentoutuminen ovat maahanmuuttajille tärkeämpiä kuin aktiiviset (Özgüner 2011) ja että maahanmuuttajat pitävät enemmän hoidetuista maisemista kuin villistä tai erämaisesta luonnosta (Buijs ym. 2009; Gentin 2011).

On aihetta Rossin (2010) tavoin korostaa yksilön elinikäistä ympäristösuhdetta, jota voidaan kutsua ympäristöelämänkerraksi tai yksilön ympäristöhistoriaksi. Monilla maahanmuuttajilla on kokemuksia muustakin kuin kotimaan tai nykyisen asuinmaan luonnosta. He ovat ehkä joutuneet oleskelemaan pitkään pakolaisleirillä. Toisin sanoen myös elämän kokonaisuus ja muuttohistoriaan liittyvät vaiheet ja vaikeudet näkyvät luontosuhteessa.

Kotoutumisen kannalta maahanmuuttajien on hyvä ymmärtää pohjoista luontosuhdetta ja omaksua uusia tapoja käyttää luontoa, esimerkiksi hyödyntää luonnontuotteita, koska luonnon käyttö on kaikissa Pohjoismaissa ja etenkin pohjoisessa Suomessa erittäin tärkeä osa paikallista kulttuuria (Pitkänen ym., 2017). Pohjoinen luontosuhde on sekoitus toiminnallisuutta, luonnon hyödyntämistä sekä luontoa elämysten ja hyvinvoinnin lähteenä. Niinpä monet paikalliset hakeutuvat luontoon kuntoilemaan, hyödyntämään luonnontuotteita tai elpymään – tai tekevät kaikkea tätä.

VALOKUVAT HAASTATTELUJEN VIRIKKEINÄ

PoLut-hankkeessa haastattelujen virikkeenä käytettiin luontoon liittyviä valokuvia. Kuvien avulla selvitettiin osallistujien luontosuhdetta eri elämänvaiheissa. Valokuvien käyttö haastatteluvirikkeenä auttaa sanoja paremmin muun muassa luomaan sillan eri kulttuurien välille sekä huomaamaan, miten ihmiset näkevät eri asioita samoissa kuvissa ja miten kuvat voivat liittyä monenlaisiin konteksteihin (Harper, 2002). Luontokin näyttää merkitsevän monia eri asioita.

Valokuvien valintatehtävä tehtiin kahdeksalle ryhmälle ryhmän toiminnan käynnistyessä. Näihin alkuhaastatteluihin osallistui kaikkiaan 63 henkilöä 13 eri maasta Afrikasta, Aasiasta, Venäjältä ja Etelä-Amerikasta. Osallistujista naisia oli 32 ja miehiä 31. Haastatteluissa käytettiin virikkeenä laajaa valikoimaa lehdistä leikattuja

luontokuvia, joista haastateltavat valitsivat pääasiassa yhden kuvan, mutta jotkut valitsivat kaksi ja pari henkilöä kolme kuvaa. Kuvavalikoimassa oli kaikkiaan 154 kuvaa. Näistä 124 oli kesäkuvia, 21 talvikuvia sekä kahdeksan selvästi syksyä esittävää. Suurin aihepiiri kuvissa oli ihmiset luonnossa, 64 kuvaa (Taulukko 1.). Näistä monet olivat kuvia erilaisista aktiviteeteista, kuten melonnasta, pyöräilystä, kalastuksesta tai marjastuksesta.

Taulukko 1. Tarjolla olleiden ja valittujen kuvien lukumäärät sekä suhteelliset osuudet

Kuvien aihepiiri	Koko valikoima, kpl (%)	Valitut, kpl (%)
Luonto ilman ihmisiä	43 (28 %)	25 (32 %)
Eläimiä luonnossa (ml. porot)	15 (10 %)	12 (15 %)
Kotieläimiä (ihmisten kanssa tai ilman)	17 (11 %)	9 (12 %)
Ihmisiä luonnossa	64 (41 %)	20 (26 %)
Rakennuksia, rakennettuja puistoja, kulkuvälineitä	15 (10 %)	12 (15 %)
Yhteensä	154 (100%)	78 (100 %)

Kuvien valintaan haastateltavat eivät käyttäneet paljon aikaa, vaan kuvat olivat pöydällä ja haastateltavat kävivät siitä noutamassa kuvan tai kuvia, jotka nopeasti katsottuna miellyttivät heitä ja kuvasivat heidän luontosuhdettaan. Kaksi kuvaa valittiin kolmeen kertaan ja neljä kuvaa kahteen kertaan. Vaikka tällaisesta määrästä ei varsinaista kvantitatiivista tarkastelua voi tehdä, on prosenttiosuuksista nähtävissä, että valituissa oli enemmän eläinkuvia ja rakennelmakuvia kuin tarjonnassa (Taulukko 1). Myös ilman ihmistä olevia luontokuvia valittiin suhteessa hieman enemmän kuin niitä oli tarjolla, kun taas ihmiskuvia valittiin suhteellisesti tarjontaa vähemmän.

Haastateltavia pyydettiin ensin kertomaan, mistä maasta ja millaiselta alueelta he ovat lähtöisin ja kauanko ovat olleet Suomessa. Sen jälkeen keskusteltiin valitusta kuvasta ja syistä sen valintaan. Luonnon merkityksestä synnyinmaassa käytiin myös keskustelu, jos se ei tullut esiin kuvakeskustelun yhteydessä. Sen jälkeen siirryttiin keskustelemaan heidän kokemuksistaan Suomen luonnosta sekä siitä, mitä he haluaisivat tehdä luonnossa. Varsinaisen ympäristöelämänkerran muodostamisesta näiden haastattelujen perusteella ei voi puhua, mutta eri elämäntilanteisiin liittyvät vaiheet luontosuhteissa tulivat näkyviin.

Tässä esitettävässä sisällönanalyysissa on kiinnitetty huomiota ensinnäkin siihen, (1) miten menneet kokemukset eli alkuperäinen kotimaa näkyivät valinnoissa. Toiseksi on tarkasteltu (2) luonnon elämyksellisyyden ilmaisuja ja kolmanneksi sitä, (3) miten kuvien luonto kuvastaa mielentiloja. Nämä kategoriat on muodostettu sen pohjalta, miten haastateltavat kuvasivat valintojaan.

Kuva 1. Esimerkkinä yhden ryhmän valitsemat kuvat (Kuva: Seija Tuulentie)

TULOKSET – ELETTY ELÄMÄ NÄKYY

Kotimaa kuvissa

Maahanmuuttajien lähtömaa näkyi valinnoissa monella tavalla. Etenkin kotieläin- ja puutarhakuvia sekä vihreää maisemaa esittäviä kuvia valittiin sen vuoksi, että kotimaassa oli ollut samantapaista. Lähtömaan vihreys korostui tarinoissa. Eräs haastateltava sanoo, että ”meillä oli tällaista luontoa Etiopiassa, jossa oli paljon vihreää. Kaipaan vihreään ympäristöön, koska sitä oli paljon kotimaassa.”

Osa valinnoista kohdistui tiettyyn kuvaan sen vuoksi, että se herätti muistoja ihmisistä. Yksi afganistanilainen haastateltava sanoo, että ”synnyin Afganistanin Kandharissa, siellä oli kaikki hyvää, koska koko perhe asui siellä.” Huomattava osa valinnoista, kymmenen kuvaa, kohdistui lammas-, hevos- ja lehmäkuviin tai kalastuskuviin, koska oma perhe oli ollut paimentolaisia, kalastajia tai kotona oli ollut eläimiä ja ne olivat olleet tärkeä osa elämää.

Muutamiin kuviin valinta osui sen vuoksi, että niitä pidettiin niin erilaisina kuin lähtömaata. Turvallisuus ja rauhallisuus kuvastavat tätä eroa: metsässä kävely Lapissa tuntuu turvalliselta toisin kuin lähtömaassa, lähtömaan tai pakolaisleiripaikan puistoissakaan ei ollut rauhallista, kun oli niin paljon ihmisiä tai sitten turvallisuuden tunne ylipäänsä oli menetetty.

Luonto elämyksinä ja toimintana

Hyvin monia kuvavalintoja perusteltiin luontoympäristöllä sinällään. Valitsija sanoi pitävänsä esimerkiksi metsästä, puista ja metsässä olemisesta, kauniista maisemasta, luonnossa olemisesta ja eläinten tarkkailusta.

Pohjoinen luonto näkyi monella tavoin. Poroja ja revontulia haluttiin nähdä. Talvikuviin valinta osui vain kuusi kertaa, mutta talvikuvia oli tarjollakin kesäkuvia vähemmän. Yksi haastateltava sanoi, että hän pitää talvesta ja yksi innokas kalastaja sanoi pitävänsä kalastamisesta sekä kesällä että talvella. Pohjoinen luonto tuntui olevan tutumpi niille, joilla oli esimerkiksi suomalainen puoliso tai muuten paikallisia ystäviä. Yksi haastateltava totesi, että ”kun asutaan täällä pohjoisessa, luonto on lähellä”.

Retkeily, uinti, juokseminen, valokuvaaminen, hiihtäminen ja luistelu mainittiin luonnossa tehtävinä asioina. Yksittäisenä asiana puhuttiin kuitenkin useimmin (7 mainintaa) piknikillä olosta ja eväiden syönnistä perheen tai ystävien kanssa.

Nuorten afganistanilaisten poikien ryhmän valinnoista kiinnitti huomiota, että lähes kaikki valitsivat kauniita luontokuvia ja sanoivat, että luonto on heille tärkeä. Auringonlaskut, luonnon herääminen keväällä ja metsässä käynti sekä uiminen ja saunominen mainittiin hienoina asioina. Yhdeksästä ryhmän jäsenestä vain kaksi puhui kotimaan luonnosta. Yksi tosin korosti, että kaikki luonto, ei ainoastaan Suomen luonto, on hänelle tärkeää. Kaiken kaikkiaan luonto ja suomalainen luonnonkäyttötapa näyttivät olevan lähempänä heitä kuin muita ryhmiä. He erosivat useimmista muista ryhmistä nuoruutensa sekä lappilaisella maaseudulla asumisensa vuoksi.

Luonnontuotteiden hyödyntämisestä tuotiin kuvien avulla esiin etenkin marjastaminen, sienestys ja kalastus. Marjastukseen liittyen useimmin mainittiin mustikoiden poiminta. Vain yksi sanoi poimineensa hilloja. Kahdelle Suomessa marjastaneelle marjanpoiminta oli tuttua myös kotimaasta ja useampi oli poiminut hedelmiä.

Mielenmaisemat ja unelmat luontokuvissa

Luontokuvat herättivät haastateltavissa monenlaisia tunteita. Monien kuvien yhteydessä mainittiin positiivisessa mielessä rauhoittuminen ja luonnon ilmiöiden tuoma hyvä olo. ”Luonto auttaa meitä hengittämään”, totesi yksi nuori haastateltava.

Toisaalta luonto nähtiin myös paikkana, jossa voi purkaa tuskaa ja pääsee eroon muista ihmisistä: ”Varsinkin, jos olen pahalla mielellä, käyn virkistäytymässä ja rauhoittumassa siellä”, kertoo merenrantakuvan valinnut. Valoisa metsäkuva puolestaan lohduttaa, kun on ”tunne, että tänä kesänä ihmiset ovat käyttäytyneet pahasti ja on käytetty hyväksi kielitaidottomuutta”. Syksyinen suokuva näyttää siltä, että ”tekisi mieli olla yksin tuossa paikassa; kyllästyn ja väsyn nopeasti muiden ihmisten seurassa, kun on meteliä”. Kuva pöntöstä kurkistavasta pöllöstä herätti ajatuksen tulevaisuuden ongelmiin katsomisesta.

Asumishaaveet olivat olennainen osa kuvien merkitystä. Tätä ilmensivät esimerkiksi omakotitalon ulkopuolella kuivuvat pyykit tai palatsi puiston keskellä. Palatsin

valinnut totesi vitsaillen, että ”kun tulin Eurooppaan, luulin pääseväni kuvan kaltaiseen taloon, mutta asun tavallisessa kerrostalossa neljännessä kerroksessa ilman hissiä.”. Kuva pöntöstä kurkistavasta pöllöstä merkitsi yhdelle toivetta perheestä.

LOPUKSI

Maahanmuuttajien kuvavalinnat osoittavat, että kotimaa kulkee monella tavalla mukana. Etenkin kotimaan vihreys, hedelmällisyys ja maanläheinen elämä tulevat esiin nykyiseen kotimaahan peilattuna. Nostalgisuutta on paljon: muistellaan, että ”kotimaassa aurinko paistaa koko ajan ja ilmasto on hyvä” tai todetaan, että ”ikävä palaa mieleen, kun muistan retket perheeni kanssa luontoon”.

Suomessa taas metsäisyys ja rauhallisuus korostuvat. Myös turvallisuus ja ylipäänsä mahdollisuus kävellä ulkona tuodaan esiin. Selviä eroja maalta tai kaupungista lähtöisin olevien välillä ei ole, vaikkakin luonnollisesti paimentolaisuus, viljely ja eläinten kanssa tekemisissä oleminen ovat tyypillisemmin osa maaseudulta kotoisin olevien elämää.

Vain kahdeksan haastateltua on tullut Suomeen ennen vuotta 2014, mikä merkitsee, että haastatteluajankohtana 55 haastateltua on siis ollut Suomessa korkeintaan neljä vuotta. Sen vuoksi ei ole ihme, että Suomen luonto ei ole heille erityisen tuttu. Pohjoinen luonto herättää kuitenkin paljon uteliaisuutta ja kiinnostusta. Tämä kiinnostus on osittain samanlaista kuin matkailijoilla eli paikkaa katsotaan ”vieraan” silmin: revontulet ja porot kiehtovat. Kontaktit suomalaisten kanssa ovat selvästi auttaneet luontoon tutustumisessa ja luonnontuotteiden hyödyntämisessä.

Tämän tarkastelun tulokset tukevat aiempien tutkimusten tuloksia sikäli, että sosiaalisuus näyttää tärkeältä, puutarhat, puistot ja rakennetut ympäristöt ovat yhtä tärkeitä kuin ”villi” luonto ja passiivinen luonnon ihailu on yleistä. Toisaalta myös ”suomalaisemmat” luonnonkäyttötavat, marjastus, sienestys ja kuntoilu, ovat monille tärkeitä. Suomalaiset voisivat puolestaan muistaa, että monille täällä eläville paimentolaisuus, metsästyshaukat ja turvattomat ympäristöt voivat olla osa elettyä elämää. Luontokokemukset ovat siis monenlaisia ja voivat positiivisten tunteiden lisäksi aktivoida elämän varrella koettuja pelkoja ja menetyksiä. Nykyisen kotimaan luontoon tutustuminen voi kuitenkin auttaa suuresti kiinnittymistä paikallisiin yhteisöihin ja luonnosta voi tulla yhteinen kieli eri ryhmille.

KIRJALLISUUS

Buijs, A. E., Elands, B. H., & Langers, F. (2009). No wilderness for immigrants: Cultural differences in images of nature and landscape preferences. Landscape and Urban Planning, 91(3), 113-123.

Faehnle, M., Jokinen, J., Karlin, A., & Lyytimäki, J. (2010). Kaupunkiluonto ja monikulttuurisuus–maahanmuuttajat luontoalueiden kokijoina ja käyttäjinä. Suomen Ympäristö 1/2010.

Gentin, S. (2011). Outdoor recreation and ethnicity in Europe—A review. Urban Forestry & Urban Greening, 10(3), 153-161.

Harper, D. (2002). Talking about pictures: A case for photo elicitation. Visual Studies, 17:1, 13–26. DOI: 10.1080/14725860220137345.

Huttunen, L. (2002). Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. SKS, Helsinki.

Pitkänen, K.& Oratuomi, J. & Hellgren, D. & Furman, E. & Gentin, S. & Sandberg, E. & Hellgren, Ø. & Krange, O. (2017). Nature-based integration: Nordic experiences and examples. Nordic Council of Ministers, TemaNord 2017:517. Saatavissa 31.1.2019: https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1099117/FULLTEXT01.pdf.

Rossi, L. (2010). Yksilöllä on väliä ympäristön kannalta: miten voisi tutkia yksilön elinikäistä ympäristösuhdetta. Elore 17: 2. Saatavissa 31.1.2019: http://www.elore.fi/arkisto/2_10/rossi_2_10.pdf.

Siim, P. (2006). Paikkasuhteet maahanmuuttajien kertomuksissa. Teoksessa Knuuttila, S., Laaksonen, P. & Piela, U. (toim.). Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja, 85, 93-119.

Stodolska, M. & Peters, K. & Horolets, A. (2017) Immigrants' Adaptation and Interracial/Interethnic Interactions in Natural Environments, Leisure Sciences, 39:6, 475-491.

Willamo, R. (2005). Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä: Sisällön moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena. Helsingin yliopisto, Environmentalica Fennica 23. Saatavissa 31.1.2019: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/22238/kokonais.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Özgüner, H. (2011). Cultural differences in attitudes towards urban parks and green spaces. Landscape Research, 36(5), 599-620.

Marja Uusitalo, Esa Huhta, Ville Hallikainen & Vesa Nivala

Mikä suomalaisissa luontoalueissa miellyttää maahanmuuttajia?

JOHDANTO

Aina kun ihminen liikkuu luonnossa, hän havainnoi tiedostaen tai tiedostamattaan ympäristöään ja tulkitsee, millaisia mahdollisuuksia tai uhkia siellä on. Gibson (1986) kutsuu näitä ympäristötekijöitä tarjokkeiksi, joka voi olla esimerkiksi hyvä marjapaikka. Biologia (lajinkehitys) ja kulttuuri sekä persoonallisuus, henkilökohtaiset tarpeet ja aiemmat luontokokemukset sekä asumisaika vaikuttavat ihmisen tapaan ”lukea” luonnon tarjokkeita, ja ne ohjaavat myös yksilöllisten mieltymysten syntyä (Gifford, 2014). Osan maisemapreferensseistämme, kuten vesistöjen ja vanhojen metsien arvostuksen, väitetään olevan yleismaailmallisia eli ne miellyttävät kaikenlaisia ihmisiä (mm. Dramstad, Sundli Tveit, Fjellstad & Fry, 2006; Kaplan & Kaplan, 1989; Nasar & Li, 2004; Ribe, 1989). Niiden vetovoima perustuu pääasiassa kauneus- ja virkistysarvoihin.

Moni hakee luonnosta hyvinvointihyötyjä ja ulkoilee siitä syystä luontoalueilla säännöllisesti. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi (LVVI) on seurantatutkimus luonnon virkistyskäytön kysynnästä (Sievänen & Neuvonen, 2011). Sen tuottamien ulkoilutilastojen mukaan lähes kaikki suomalaiset aikuiset ulkoilevat noin kolme kertaa viikossa, ja ulkoiluharrastuksia heillä on keskimäärin kolmetoista. Kolmasosa lähiulkoilukerroista suuntautuu alueille, jossa on vesistöä, jossa suomalainen kokee elpyvänsä parhaiten. Suomalaisten ulkoilupaikoista kaksi kolmasosaa on lähimetsiä kävelyetäisyyden päässä asunnosta.

Kävely ja uinti ovat suosituimpia ulkoiluharrastuksia. Yli puolet suomalaisista myös marjastaa ja lähes puolet hiihtää. Myös maisemankatselu on yhtä suosittua ja luonnossa oleskelu eritoten rannoilla yleistä. Veneilyn lisäksi virkistyskalastus kuuluvat suomalaisten suosimiin ulkoiluharrastuksiin, joissa on nähtävissä trendejä, sillä lumikenkäilyn ja juoksun harrastajat ovat moninkertaistuneet viime vuosien aikana (Sievänen & Neuvonen, 2011.)

PoLut-hankkeen luontotyöpajoihin osallistuneille maahanmuuttajille tehtiin kysely osana maahanmuuttajien luontosuhteen kartoitusta, jonka tarkoituksena oli ymmärtää, millaiset luontoalueet ja ulkoilu- ja luontoharrastukset edistävät maahanmuuttajien kotiutumista ja hyvinvointia. Sitä varten haluttiin tietää, miten paljon erilaiset luontotyypit ja ulkoiluharrastukset miellyttävät maahanmuuttajia.

KYSELY

Tiedonkeruu ja analyysi

Tiedonkeruussa käytimme kyselyä, jossa esitimme maahanmuuttajille 24 valkokankaalle heijastua kesä- ja talvikuvaa, jotka edustivat 13 luontotyyppiä (kuva 1). Kaksi luontotyyppiä jätettiin pois talvikuvista, koska ajateltiin, etteivät kaikki suomalaisetkaan pysty erottamaan lumipeitteistä peltoa niitystä tai avosuota rämeestä.

Maahanmuuttajia pyydettiin arvioimaan kuvan edustaman luonnon ja maiseman miellyttävyyttä kymmenportaisella asteikolla. Kysyimme vastaajilta myös sitä, mitä valokuvan esittämässä luontoympäristössä he haluaisivat tai voisivat tehdä, mikä ilmaistiin ns. binäärimuuttujilla (0 tai 1), eli voisin marjastaa tällaisessa ympäristössä. Koska vastaajien joukossa oli luku- ja kirjoitustaidottomia, toiminnot oli esitetty piirrosten avulla. Toteutimme kyselyn loppuhaastattelun yhteydessä, joten lähes kaikissa tilaisuuksissa tulkki auttoi kääntämään vastaamisohjeet maahanmuuttajan omalle kielelle.

Kuva 1. Kyselyn luontokuvat, joiden esiintymisjärjestys oli arvottu (Kuva: Luke)

Kyselyyn vastasi 49 maahanmuuttajaa, joista 58 % oli miehiä ja 42 % naisia. Vastaajat olivat iältään keskimäärin kolmekymmenvuotiaita nuorimman ollessa 17-vuotias ja vanhimman 56-vuotias. Vastaajissa oli yhdeksän maan kansalaisia edustaen hyvin Lappiin saapuneita pakolaistaustaisia maahanmuuttajia. Yli puolet vastaajista oli afganistanilaisia ja syyrialaisia (taulukko 1). Jälkimmäiset muodostavat kolmanneksi suurimman ryhmän Lapissa asuvista ulkomaan kansalaisuuksista. Somaliasta, Thaimaasta, Irakista, Burmasta ja Venäjältä oli kotoisin 2-3 henkilöä per maa. Kazakstanista oli lähtöisin vain yksi vastaaja, samoin Nigeriasta. Muutama oli viettänyt lapsuutensa toisessa maassa. Noin kaksi kolmesta vastaajasta (62 %) oli viettänyt lapsuutensa suuressa yli 0,5 miljoonan asukkaan kaupungissa ja runsas

kymmenesosa (11 %) pienessä kaupungissa. Viidenneksellä (20 %) oli maaseututausta ja vajaa kymmenes (7 %) oli asunut pienissä kyläyhteisöissä.

Yli puolet vastaajista oli tullut Suomeen joko vuonna 2015 tai 2017 eli oleskellut Suomessa vasta vähän aikaa. Noin kolmannes oli tullut ennen vuotta 2015. Vain muutamalle vastaajista oli kertynyt kokemusta Suomesta jo lähes kahden vuosikymmenen ajalta.

Taulukko 1. Vastaajien jakautuminen eri kansallisuuksiin

Kansalaisuus	%
Afganistan	36
Syyria	27
Somalia	11
Thaimaa	7
Irak	7
Burma	2
Kazakstan	2
Nigeria	2
Venäjä	2

Vastauksia kesä- ja talvikuviin sekä luontoharrastuksiin tarkasteltiin erikseen. Koska eri kansallisuusryhmien koko jäi pieneksi, ei ollut mielekästä analysoida kansallisuuksien välisiä eroja vastauksissa. Sen sijaan tarkastelimme koko aineiston tunnuslukuja ja jakaumia frekvenssien, mediaanin ja hajonnan avulla. Ts. tilastotieteellisiä testejä ei käytetty, vaan havaittuja eroja esimerkiksi ryhmien välillä tarkasteltiin ilman erojen merkitsevyyden analysointia.

Lisäksi tarkastelimme muuttujien välisiä yhteyksiä (korrelaatio) näytteestä, jona toimi Rovaniemellä asuvien maahanmuuttajien vastaukset. Korrelaatioon perustuva ryhmittely monimuuttujamenetelmän avulla antaa viitteitä erityisesti siitä, miten loogisesti luontoharrastuksia on yhdistetty luontoympäristöihin ja vuodenaikoihin. Koska vieraita luontoharrastuksia esittäneiden piirrosten tulkinta on voinut olla vaikeaa, tällainen tarkastelu on perusteltua, joskin se on tehtävä pienen vastaajamäärän vuoksi varauksin.

Edelleen se, että vastaajat olivat tutustuneet osaan luontoharrastuksista luontotyöpajojen aikana, on voinut ohjata vastaamista. Olettamuksemme piti paikkansa, sillä kyselyyn vastanneet maahanmuuttajat yhdistivät yllättäen pilkkimisen puistoon. Tämä voi liittyä maahanmuuttajien osallistumaan luontotyöpajaan, jossa pilkittiin puiston reunustamassa Kirkkojyrhämän rannassa Rovaniemellä. Lisäksi vastaajan on voinut olla vaikeaa arvioida kuvien esittämän luonnon soveltumista jonkun tutun luontoharrastuksen toimintaympäristöksi, jos aktiviteettia on harrastanut aiemmin aivan toisenlaisessa ympäristössä.

Selvitimme toimintojen välisiä yhteyksiä tetrakorisilla (tetrachoric) korrelaatiomatriiseilla ja korrelaatiokertoimilla, jotka on kehitetty binääristen muuttujien välisten korrelaatioiden laskentaan (Revelle 2018). Luontotyyppien korrelointia tarkastelimme Spearmanin järjestyskorrelaatiolla. Korrelaatiomatriisien informaatiota tiivistettiin Item Cluster -analyysillä, joka on vaihtoehto faktorianalyysille (Revelle 2018). Kaikki laskenta tehtiin R-ohjelmointiympäristössä hyödyntäen sen Psych-pakettia (R Core Team 2018).

Luontotyyppien miellyttävyys

Vastaukset osoittavat, että maahanmuuttajat pitävät suomalaisesta luonnosta. Lähes kaikille luontokuville annettiin keskimäärin korkeita pisteitä (kuva 2). Vertailu kuitenkin osoittaa, että kesäluonto koettiin miellyttävämpänä kuin talviluonto. Mieluisimpina pidettiin kesäisiä puistoja, peltoja, niittyjä, järviä ja jokia. Myös seka- ja kuusimetsät sekä varttuneet kasvatusmetsät miellyttivät. Vähiten pidettiin avohakkuista ja taimikoista. Talvisista luontotyypeistä mieluisimpia olivat puisto ja joki ja vähiten mieluisia räme ja avohakkuu, tosin mielipiteet talvisista luontotyypeistä vaihtelivat enemmän kuin kesäisistä.

Kun luontotyyppejä ryhmiteltiin keskinäisten numeeristen riippuvuuksien tai samankaltaisuuden avulla (tetrakorinen korrelaatio), tulokset olivat suurelta osin johdonmukaisia. Esimerkiksi taimikko ja avohakkuu koettiin samankaltaisiksi luontotyypeiksi kesällä. Myös talvikuvista avosuo ja järvi ryhmittyivät, minkä voi selittää se, että maahanmuuttajasta lumi- ja jääpeitteinen avosuo ja järvi voivat erehdyttävästi näyttää samanlaiselta luonnolta.

Riippuvuudet eivät aina välttämättä kerro siitä, että luontotyypit koetaan samankaltaisiksi, vaan tavasta kokea maisemien miellyttävyys. Esimerkiksi se, joka pitää kesäisestä jokimaisemasta, pitää todennäköisesti myös kesäisestä peltomaisemasta, vaikka luontotyyppeinä niillä ei ole yhteyttä. Talviselle jokikuvalle korkeita pisteitä antava ihminen ei välttämättä pidäkään talvisesta pellosta samalla tavoin, mutta hän todennäköisesti kertoo pitävänsä taimikoista vähemmän kuin joesta.

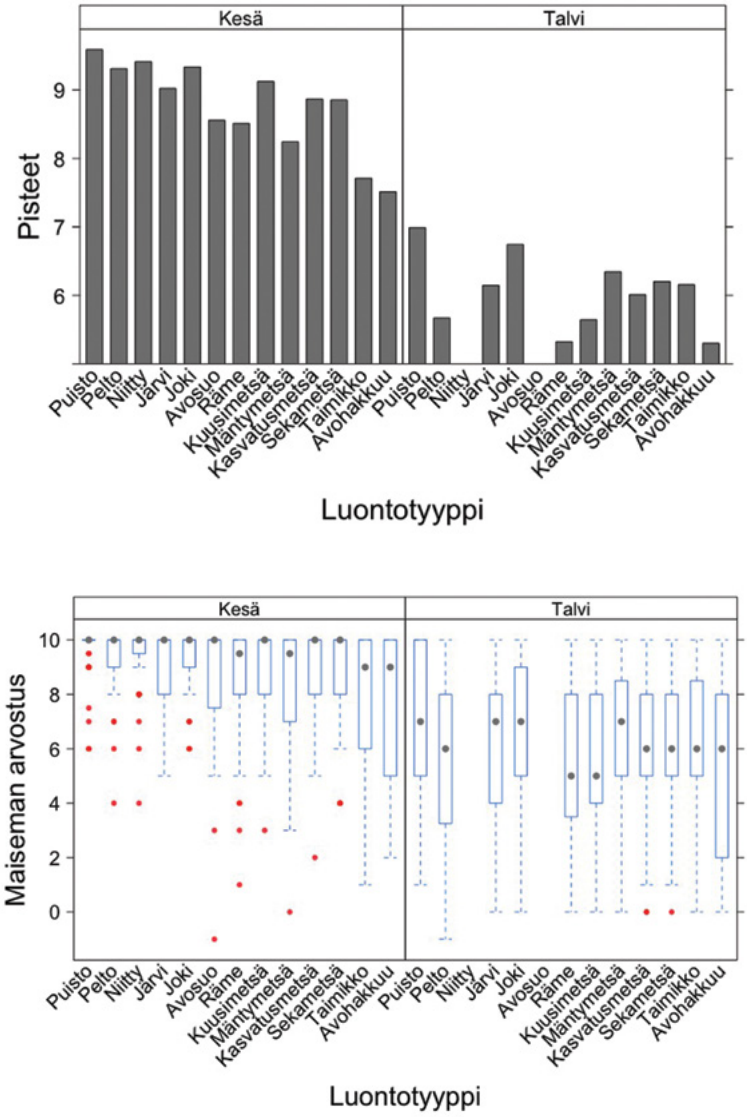

Kuva 2. Luontotyyppien arvostuksen frekvenssijakauma yläkuvassa ja tunnusluvut (moodi, hajonta) alakuvassa.

Luontoharrastusten suosio

Vastaajat halusivat harrastaa tyypillisimmin neljää eri aktiviteettia per kesäinen luontotyyppi (kuva 3). Talvella luontoharrastuksia mainittiin tyypillisimmin 2-3. Eniten luontoaktiviteetteja oli merkitty joki- ja järvikuvien (talvella myös puistokuvan) ja vähiten avohakkuukuvan yhteyteen.

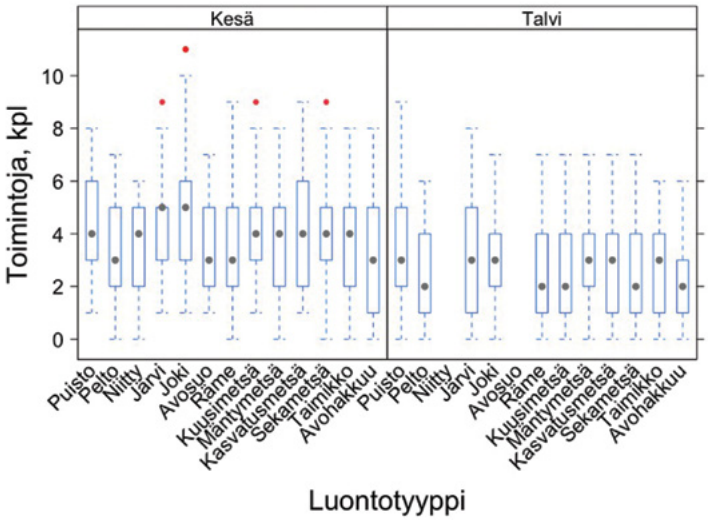

Kuva 3. Luontoharrastusten määrä luontotyypeittäin.

Kun aktiviteetteja tarkasteltiin erikseen, kolme valituinta luontoharrastusta kesällä olivat valokuvaus, kävely ja maisemankatselu ja talvella valokuvaus, piknik ja lumikenkäily. Näistä kävely ja maisemakatselu kuuluvat suomalaisten eniten suosimiin ulkoilu- ja luontoharrastuksiin.

Maahanmuuttajat yhdistivät valokuvauksen useimmin (yli 75 % vastaajista) puistoihin, pelloille, niityille tai sekametsiin kesällä ja talvella järviin. Kesällä kävely sopi vastaajien mielestä parhaiten kuusimetsiin (yli 75 %) ja maisemankatselu pelto-, niitty- tai järvimaisemiin (yli 65 %). Lumikenkäilyyn sopivat parhaiten avohakkuualueet (yli 50 %) ja talviseen eväsretkeen puistot tai kasvatusmetsät (yli 60 %). Marjastus yhdistettiin useimmin avosoihin, sienestys kuusi- ja kasvatusmetsiin ja uiminen ja veneily järvi- ja jokikuviin.

Kun ryhmittelimme toimintoja tetrakorisen korrelaation avulla, toiminnot ryhmittyivät maisemia ymmärrettävämmin. Esimerkiksi sienestys ja marjastus, kävely ja piknik sekä uiminen, kalastus ja veneily liitettiin loogisesti yhteen, samoin lumikenkäily ja hiihto. Yllättäen veneily ja kalastus miellettiin talvivastausten tarkastelussa samankaltaisiksi harrastuksiksi, mitä voi selittää talvikuva joesta, joka ei ollut jäätynyt. Ryhmittymisten taustalla on todennäköisesti vuodenaika tai paikka, jossa aktiviteetteja voi harrastaa.

Luonnossa miellyttävät tutut asiat

Tulokset osoittavat, että maahanmuuttajat kykenevät yhdistämään luontoharrastukset oikeisiin ympäristöihin aika hyvin. Se kertoo siitä, että moni jo osaa tulkita luontoympäristön tarjokkeita, vaikka heillä on vielä vähän kokemusta pohjoisesta luonnosta. Tarjokkeet nostavat luontotyypin arvoa esimerkiksi siten, että suot miellyttävät enemmän kuin taimikot ja avohakkuualueet marjastusmahdollisuuksien ansiosta. Vesistöjen suosimisessa (Sievänen & Neuvonen, 2011) maahanmuuttajat

eivät eroa suomalaisista. Niiden ohella pidetään erilaisista ihmisen muokkaamista avoimista ja puoliavoimista kulttuuriympäristöistä vuodenajasta riippumatta. Nämä kulttuuriympäristöt (puistot, pellot, niityt) ovat oletettavasti muita suomalaisia luontotyyppejä tutumpia maahanmuuttajien lyhyen oleskeluajan tuntien.

Suurin osa metsäkuvista edusti erilaisia varttuneita pohjoisboreaaliselle vyöhykkeelle tyypillisiä havumetsiä. Varttuneiden talousmetsien on todettu miellyttävän kansainvälisiä matkailijoita tutkimuksessa, jossa pohdittiin metsänhoidon yhteensopivuutta luontomatkailun kanssa (Tyrväinen, Silvennoinen, & Hallikainen, 2016). Tämän tutkimuksen valossa on ymmärrettävää, että myös maahanmuuttajat pitivät suomalaisista metsistä. Avohakkuualueet ja taimikot eivät miellyttäneet yhtä paljon sekä kyselyymme vastaajia että Tyrväisen ym. (2016) tutkimuksen kansainvälisiä matkailijoita. Sen sijaan matkailijat pitivät avohakkuualueiden talvikuvista enemmän kuin kesäkuvista, kun maahanmuuttajien mieltymykset olivat päinvastaisia. Syynä tähän voi olla epämieluisina koetut talviolosuhteet yhdistettyä siihen, että avohakkuualueet edustavat maahanmuuttajille vierasta maankäyttöä.

Tulosten perusteella vuodenajan, ympäristöjen ja luontoaktiviteettien tuttuus vaikuttaa todennäköisesti siihen, miten maahanmuuttajat suhtautuvat luontotyöpajoihin ja millaisia lähiluontoalueita he tulevat suosimaan. Kysely myös osoittaa, että maahanmuuttajat voivat löytää itselleen mieluisia luontoalueita läheltä asuinaluettaan. Seuraavaksi tarkastellaan sitä, miten niitä on tarjolla esimerkkikaupungissamme Rovaniemellä.

PAIKKATIETOANALYYSI

Aineiston keruu ja analyysi

Paikkatietoanalyysin kohdealueeksi valittiin koko Rovaniemen kunta. Analyysissä otimme tarkasteluun yhdeksän kyselyn tulosten perusteella suosituinta luontotyyppiä, joihin oli liitetty eniten luontoaktiviteetteja ja jotka olivat saavutettavissa mieluiten kävellen tai pyörällä. Tarkasteluun otettiin puistot, pellot, niityt, järvi- ja jokialueet sekä kuusi-, mänty- ja havupuuvaltaiset varttuneet metsät ja vanhat sekametsät. Tarkastelusta jätettiin siis pois avosuot, rämeet, taimikot sekä avohakkuualueet, joita esiintyy melko runsaasti Peräpohjolan vaara- ja jokiseutuun kuuluvalla Rovaniemellä. Kaupungin alueella harjoitetaan aktiivista metsätaloutta suuren metsäpinta-alan ja kohtalaisen hyvän metsänkasvun ansiosta. Alueella on melko paljon myös soita, jotka ovat joko hankalasti saavutettavissa tai märkyytensä vuoksi huonosti ulkoiluun soveltuvia.

Kulttuuri- ja vesistömaisemien hakuun käytimme Maanmittauslaitoksen Maastotietokantaa (MTK 2018) ja metsäluontotyyppien hakuun Luken tuottamaa monilähteisestä Valtakunnan metsien inventointiaineistoa (MVMI 2015). Minimipinta-alan kriteeri oli puistoilla, pelloilla, niityillä ja metsäalueilla yli yksi hehtaari, järvillä viisi. Joista otimme tarkasteluun mukaan kaikki joet, joiden leveys ylitti viisi metriä. Varttuneiksi ja puustoltaan riittävän tiheiksi laskettiin metsät, joiden kokonaistilavuus ylitti 90 m3/ha. Vanhoissa metsissä puiden kokonaistilavuuden tuli olla yli 120 m3/ha.

Tilavuuskriteerit saatiin Luken kunnittaiset metsävaratiedot -tilastosta. Lisäksi metsiköiden ikä varmistettiin MVMI:n ikä-aineistolla. Karttaan merkittiin miellyttävien luontotyyppien lisäksi 12 erilliskohdetta, jotka ovat Rovaniemen kunnan virallisia retkeily- ja ulkoilualueita tai kaupunkipuistoja (kuva 4).

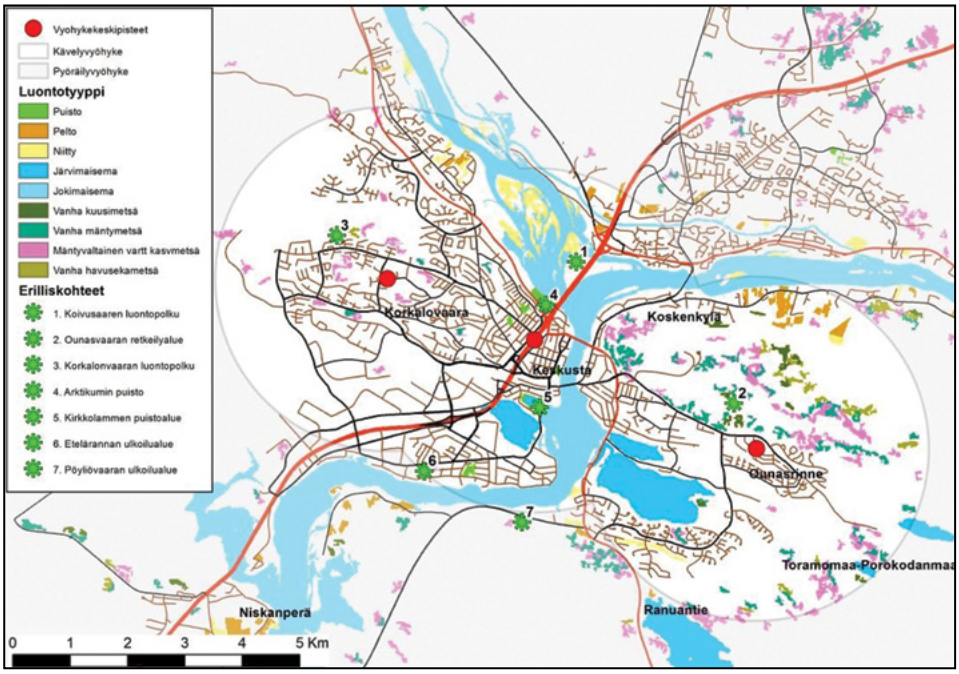

Kuva 4. Paikkatietoanalyysin tunnistamat luontotyypit ja erilliskohteet kantakaupungin alueella (Kuva: Vesa Nivala)

Luontotyyppien saavutettavuutta arvioimme sekä vyöhykkein että etäisyyksin kulkukelpoisista teistä. Kolme saavutettavuusvyöhykettä luotiin käyttämällä kulkutapaa: kävellen, pyörällä ja autolla. Vyöhykkeiden keskipisteiksi asetettiin Ounasrinteen ja Korkalovaaran kerrostaloalueet sekä Rovaniemen keskusta-alue, joihin suurin osa maahanmuuttajista on asettunut asumaan. Kohteet, jotka sijaitsevat korkeintaan kolmen kilometrin etäisyydellä (linnuntietä) asuinalueen keskipisteestä, kuuluivat kävellen saavutettavaan vyöhykkeeseen. Pyöräillen tavoitettavat kohteet sijaitsevat korkeintaan 10 km etäisyydellä. Lopun kunnasta muodosti alue, josta löytyvät autolla saavutettavat luontokohteet.

Kävelyvyöhykkeellä kaikki luontokohteet luettiin saavutettaviksi. Sen sijaan pyöräily- ja autoiluvyöhykkeillä kohteiden lähimmän reunan tuli sijaita korkeintaan 200 m etäisyydellä kulkukelpoisesta tiestä. Osa erilliskohteista muodosti laajoja, useita luontotyyppejä sisältäviä kokonaisuuksia, joiden osien saavutettavuus vaihteli. Tällainen kohde on esimerkiksi autoiluvyöhykkeellä sijaitseva Napapiirin retkeilyalue, jossa vanha kuusivaltainen metsä on helposti saavutettavissa, mutta suopolun kulkeminen vaatii retkeilijältä jo hyvää fyysistä kuntoa.

Ulkoiluun kannustavia luontotyyppejä löytyy läheltä

Paikkatietoanalyysi osoitti, että kaupunkiympäristö voi tarjota sekä luontotyöpajoihin että maahanmuuttajien omaehtoiseen ulkoiluun monenlaisia luontotyyppejä läheltä asuinkortteleita. Kaikkia tarkastelun kohteena ollutta yhdeksää luontotyyppiä löytyy jo Rovaniemen kantakaupungista kävelyvyöhykkeeltä, jossa niiden yhteispinta-ala ylittää 1200 hehtaaria. Vyöhykkeellä esiintyy keskimäärin 2-3 maahanmuuttajien miellyttävänä pitämää luontotyyppiä per km2 (yhteispinta-ala n. 20 ha/km^2).

Maahanmuuttajien suosimaan maisemankatseluun ja valokuvaukseen sopivia joki- ja järvimaisemia (65 %) on runsaasti kantakaupungissa, mikä on Peräpohjolan vaara- ja jokiseudulle ominaista. Niityt ovat keskittyneet Ounasjokisuistoon, jossa niistä pääsee nauttimaan Koivusaaren luontopolulta käsin. Peltoja esiintyy pienialaisina lähinnä jokirannoilla, mutta Koskenkylän alkupäässä peltoalueet muodostavat laajemman kokonaisuuden. Lisäksi kävelyvyöhykkeellä sijaitsee maahanmuuttajien mielestä sekä talvipiknikkiin että kesällä valokuvaukseen innostavia puistoja noin 20 hehtaaria, joista Arktikumin rannan arboretumpuisto ja Kirkkolammenpuisto ovat suurimmat. Pinta-alaan ei ole laskettu kaupungin jokirantoja, jotka ovat puistomaisia rakennettuja viherväyliä.

Varttuneiden ja vanhojen metsien kohdalla paikkatietoanalyysi tunnisti kävelyvyöhykkeeltä Ounasvaaran ulkoilualueen (erilliskohde), josta löytyy runsaasti kaikkia suosittuja metsäluontotyyppejä. Alue on metsien keskipinta-alaa huomattavasti suurempi (yli 200 ha). Ounasvaaran polkuverkosto on kattava, joten se sopii hyvin maahanmuuttajille mieluisiin kesäisiin kävelyretkiin. Vanhoja metsiä löytyy lisäksi Toramomaan-Porokodanmaan alueelta (yli 55 ha), jonne pääsee Ounasrinteen asuntoalueelta kävellen. Myös tällä alueella risteilee polkuja, joskaan ei yhtä kattavasti kuin Ounasvaaran ulkoilualueella.

Pyöräilyvyöhykkeellä esiintyy keskimäärin 2-3 toivottua luontotyyppiä per km2, mutta pinta-ala on kävelyvyöhykkeeseen verrattuna lähes puolet pienempi (8 ha/km^2). Pyöräilyvyöhykkeellä järvi- ja jokimaisemien osuus kasvaa (73 %), ja peltoja (100 ha) on noin puolet enemmän. Niittyjen osalta tilanne on päinvastainen. Niittyjen (50 ha) suurempaa määrää kävelyvyöhykkeellä selittää Ounasjokisuisto. Niskanperän alueella pelto-, niitty- ja jokimaisemat yhdistyvät kokonaisuudeksi, jota voi ihailla alueen lintutornista.

Lähellä kulkukelpoisia teitä sijaitsevia metsäluontotyyppejä on tällä vyöhykkeellä runsaasti (600 ha). Pääosin metsät ovat metsätalouskäytössä olevia mäntyvaltaisia varttuneita kasvatusmetsiä (400 ha), eikä vanhoja kuusi- ja havusekametsiä pääteiden varsilla juuri ole. Mäntyvaltaiset metsät ovat hyviä marjastus- ja sienestysmaita, joita löytyy erityisesti Ranuantien varrelta pyöräilymatkan päästä.

Autoiluvyöhykkeellä esiintyy hoidettuja puistoja lukuun ottamatta paljon muita luontotyyppejä teiden läheisyydessä, mutta suuret yhtenäiset alueet puuttuvat. Jokivarsilla luontotyyppejä on monipuolisimmin. Paras tapa tutustua erilaisiin luontotyyppeihin tällä vyöhykkeellä on hyödyntää viittä erilliskohdetta, joita Metsähallitus ylläpitää. Niitä ovat Sortovaaran retkeilyreitti, Käyrästunturin alue, Olkkajärven virkistysalue (sis. Apukan arboretumpuisto) sekä Napapiirin ja

Auttikönkään retkeilyalueet (Jylhä & Torvinen, 2014). Kohteet täydentävät hyvin Rovaniemen alueen monipuolista luontotarjontaa.

Kun tavoitteena on kannustaa tuoretta maahanmuuttajaa omatoimiseen luonnonkäyttöön, edellytykset ovat hyvät. Kyselymme ja siihen liittyvä paikkatietoanalyysi osoittivat, että maahanmuuttajien on mahdollista löytää läheltä asuinaluettaan tutunoloisia tai muuten miellyttäviä luontokohteita, joissa voi tehdä tuttuja asioita, kuten heikompikuntoisillekin sopivia eväsretkiä, ilman erikoistaitojen tai -välineiden tarvetta. Kyselyn perusteella näyttää myös siltä, että suomalaiset käyttävät maahanmuuttajiin verrattuna luontoa tietoisemmin fyysisen kuntonsa ja hyvinvointinsa ylläpitämiseen (ks. Sievänen & Neuvonen, 2011).

Kun näitä tekijöitä (saavutettavuutta ja luontoharrastuksia) tarkastelee, näyttäisi siltä, että maahanmuuttajilla on matala kynnys ulkoilla luonnossa. Näin on kuitenkin vain periaatteessa, koska maahanmuuttajat eivät käytä lähiluontoalueilta yhtä säännöllisesti kuin suomalaiset. Luonnonkäyttöä jarruttavat siis muut tekijät, kuten esimerkiksi tottumattomuus metsissä liikkumiseen tai kylmyyteen talvella (ks. Tuulentien artikkeli tässä julkaisussa). Luontotyöpajat, joissa tutustutaan erilaisiin luontotyyppeihin ja kokeillaan uusia ulkoiluharrastuksia yhdessä paikallisten ohjaajien kanssa, voivat auttaa ainakin hälventämään maahanmuuttajien luontoon liittyviä pelkoja. Tavoitteena on se, että myös maahanmuuttajat pääsisivät hyötymään luonnon hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista vuoden ympäri. Vesistöjen ja metsien ympäröimällä Rovaniemellä on erinomaiset puitteet siihen.

KIRJALLISUUS

Dramstad, W.E. & Sundli Tveit, M. & Fjellstad, W.J. & Fry, G.L.A., 2006. Relationships between visual landscape preferences and map-based indicators of landscape structure. Landscape and Urban Planning, 78, 465-474.

Gibson, J. J. 1986. The ecological approach to visual perception. London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Gifford, R. 2014. Environmental psychology: Principles and practice (5. painos). Coville WA: Optimal Books.

Jylhä, M. & Torvinen, A. 2014. Etiäinen Rovaniemen retkeilyopas. Oulu: Rovaniemen kaupunki.

Kaplan, R. & Kaplan, S. 1989. Experience of nature: A psychological perspective. New York: Cambridge University Press.

Nasar, J.L. & Li, M.H. 2004. Landscape mirror: the attractiveness of reflecting water. Landscape and Urban Planning, 66, 233-238.

R Core Team 2018. R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. https://www.R-project.org/

Ribe, R.G. 1989. The aesthetics of forestry: What has empirical preference research taught us? Environmental Management, 13, 1, 55-74.

Revelle, W. 2018. Psych: Procedures for Personality and Psychological Research, Northwestern University, Evanston, Illinois, USA, https://CRAN.R-project.org/package=psych Version = 1.8.4.

Sievänen, T. & Neuvonen, M. (toim.). 2011. Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja, 212. http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2011/mwp212.htm

Tyrväinen, L. & Silvennoinen, H. & Hallikainen, V. 2016. Effect of the season and forest management on the visual quality of the nature-based tourism environment: a case from Finnish Lapland. Scandinavian Journal of Forest Research, 32, 4, 349-359.

Leena Välimaa & Kalle Santala

Luontotyöpajoista toimintaa ja elämyksiä

Lumi, porot, marjat ja sienet tulivat tutuiksi ensi kertaa monelle maahanmuuttajalle luontotyöpajoissa. Tässä artikkelissa kuvaamme yleisesti ja muutamaa esimerkkiä käyttäen työpajoja ja kokemuksista niistä. Kerromme, millaista toimintaa ja elämyksiä työpajat ovat tarjonneet osallistujille.

OSALLISTUJALÄHTÖISET TYÖPAJAT

Työpajojen sisältöjen suunnittelu käynnistyi jokaisen ryhmän ensimmäisellä tapaamiskerralla, jolloin esittelimme osallistujille erilaisia luontolähtöisiä aktiviteetteja ja toimintoja, joita työpajoissa on mahdollisuus toteuttaa. Esittelyn tukena käytimme erilaisia visuaalisia keinoja, kuten kuvia, piirroksia ja videoita eri aktiviteeteista, jotta sisällöt pystyi ymmärtämään heikollakin suomenkielen taidolla. Osallistujilla oli mahdollisuus ehdottaa sisältöjä myös omien tarpeiden ja toiveiden pohjalta. Jokainen osallistuja sai äänestää itselleen kolme mieluisinta aktiviteettia, joista sitten valitsimme eniten ääniä saaneet ehdotukset.

Luontoaktiviteetit ovat vahvasti sidoksissa vuodenaikoihin, joten työpajojen sisällöt myös vaihtelivat ryhmän toiminta-ajan mukaan. Keskikesällä työpaja toimintaa ei ollut johtuen toimijoiden kesälomista. Jokaisella työpajalla oli vastuu ohjaajana vuorotellen yksi hankkeen työntekijöistä, joka koordinoi, suunnitteli ja toteutti työpajat yhdessä toisten hanketyöntekijöiden kanssa. Ryhmät kokoontuivat kahden viikon välein kuusi kertaa, lukuun ottamatta ensimmäistä ryhmää, joka kokoontui yhteensä kahdeksan kertaa.

ELÄMYKSIÄ POHJOISEN LUONNOSSA JA LUONNOSTA

Luontotyöpajojen sisältöjä olivat hiihto, lumikenkäily, lumenveisto, luonnon materiaaleista askartelu, maatilavierailu, porotilavierailu, luontoretki, onkiminen, pilkkiminen, marja- ja sieniretki. Nämä olivat suosituimpia ja näitä toteutettiin useita eri ryhmien kanssa.

Lumeen liittyvät aktiviteetit olivat useimmille vieraita, vaikka toimintaan osallistunut henkilö olisikin ollut maassa jo kolme, jopa viisikin vuotta.

Hiihtämisessä koettiin hauskoja hetkiä ja hiki tuli herkästi hiihdon tekniikkaa treenatessa. Mukaviin hiihtokokemuksiin vaikutti paljon hyvä ja ammattitaitoinen hiihdonopettaja, joka osasi ottaa huomioon osallistujien lähtötason erittäin hyvin. Hiihdossa opeteltiin hiihdon perustekniikkaa ja perusteet välineiden huoltoon. Lumikenkäily mahdollisti talviseen luontoon tutustumisen myös valmiiden reittien ulkopuolelta. Esimerkiksi Ranuan ryhmässä toteutettu lumikenkäily innosti osallistujat testaamaan lumessa liikkumista vauhdikkaasti. Pukeutuminen talviaikaan ja ulos talvisiin aktiviteetteihin edellyttivät oikeanlaisen pukeutumisen ohjausta osallistujille. Molemmat talviset aktiviteetit herättivät kiinnostuksen välineiden lainaamiseen tai hankintaan sekä kokeilemaan lumikenkäilyä ja hiihtoa yhdessä muiden perheenjäsenten kanssa.

Lähiluontoon suuntautuneet luontoretket mahdollistivat erilaisiin kohteisiin ja reitteihin tutustumisen. Retket olivat toimivia ympäristöjä opettaa luontevasti jokamiehenoikeuksia sekä ottaa valokuvia muistoiksi erilaisista luontokohteista. Luontoympäristössä koettiin rentoutumista, ihailtiin maisemia ja vietettiin myös mukavia hetkiä nuotion äärellä ruokaillen.

Marja- ja sieniretket olivat myös useimmille ensimmäisiä kosketuksia suomalaisen luonnon tarjoamiin puhtaisiin raaka-aineisiin. Marjojen ja sienien kerääminen yhdessä opastetusti koettiin mielekkäänä. Marjojen tunnistaminen sujui helposti ja kerääminen oli innostavaa ja palkitsevaa etenkin, jos marjoja oli hyvin metsässä saatavilla. Sienten tunnistaminen oli selvästi haasteellisempaa. Sieniretkillä oli mukana aina sieniasiantuntija ja tulkki myrkyllisten sienten tunnistamisen varmistamiseksi.

Luonnonraaka-aineiden hyödyntämistä pidettiin tärkeänä ja luontevana toimintana. Useilla maahanmuuttajilla oli kokemusta hedelmien ja sienten sekä osalla myös marjojen keräämisestä kotimaassaan. Luonnonraaka-aineiden merkitys ravinnonlisänä ja niiden keruu ja myynti ansaintamahdollisuutena koettiin kannustavina. Lisäksi retkillä keskusteltiin ja perehdyttiin marjojen hyödyntämiseen ravinnoksi, mm. mehuiksi ja hilloiksi. Osallistujat kokivat hyödyllisenä, että sienestykseen ja marjastukseen sopivat alueet tulivat tutuiksi ja ne koettiin turvallisina liikkua. Huomioitavaa oli, että marjastus oli useille hyvin sosiaalinen aktiviteetti verrattuna suomalaiseen marjanpoimintatapaan. Marjastukseen liittyi vahvasti yhteisöllisyys ja sosiaalisuus. Retkillä vallitsi vapautunut ja rento ilmapiiri.

Porotilavierailun ajatuksena oli tutustuttaa maahanmuuttajat ja osallistaa heitä perinteiseen lappilaiseen elinkeinon harjoittamiseen (kuva 1). Osalle eläintenhoito oli tuttua kotimaasta, joten itse porojen läsnäolo ei aiheuttanut suurempaa hämmennystä, vaan toi läheisesti mieleen kotimaan hyviä kokemuksia eläimistä, niiden hoidosta ja käytöstä hyötyeläimenä. Osalle taas eläimet varsinkin porot ja porotalous olivat täysin uutta ja vierasta. Porotilavierailu muodostui tilaan tutustumisesta, poroille ruoan jakelusta, porolla ajosta ja porotilan isännän kertomuksesta paikan historiasta, poroista ja porotaloudesta.

Kokonaisuutena vierailu antoi laajan kuvan mitä paikallinen, eksoottinen elinkeino merkitsee paikallisille ja pohdintaa voisiko maahanmuuttajista itsestä tulla poro-

nomistajia tai poromatkailuun uusia ammattilaisia. Varsinkin eläinten ruokinta koettiin osallistavana kokonaisuutena. Kielen osaamisella tai millään muulla tekijälle ei ollut merkitystä ja kaikki osallistuivat ja tunsivat saavansa aikaan jotain hyvää.

Pilkkiminen oli eksoottinen kokemus, koska kalan pyytäminen jään alta oli lähes kaikille uusi kokemus. Kokemuksen ja elämyksen voimakkuuteen vaikutti paljon sääolosuhteet ja saaliin määrä. Pilkkimisestä innostuttiin etenkin lämpimällä ja aurinkoisella kevätsäällä. Tässä työpajassa hyödynnettiin tarvittaessa paikallisia kalastuksen harrastajia, jotta löydettiin oikeat ja luvalliset pyyntipaikat.

Kokonaisuutena luontotyöpajat mahdollistivat monenlaisia uusia kokemuksia, nautintoja, elämyksiä ja oppimista pohjoisen luonnon monipuolisuudesta ja sen hyödyntämisestä kotoutumisen edistämisessä. Kokemukset ja välittömät palautteet osallistujilta vahvistavat tutkimuksellista tietoa luonnon hyödynnettävyydestä maahanmuuttajien kotoutumisprosessissa. Luontolähtöiset menetelmät tuovat maahanmuuttajille uudenlaisen lähestymistavan Suomeen, Suomen luontoon ja tässä hankkeessa erityisesti pohjoiseen luontoon.

Kuva 1. Poroajelua porotilavierailulla (Kuva: Leena Välimaa)

Marja Uusitalo & Seija Tuulentie

Luontotyöpajojen arviointi

JOHDANTO

Moni tekijä johtaa maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden heikkoon asemaan vastaanottajamaassa. Vieraassa kulttuurissa ja uudessa elämäntilanteessa koetaan helposti ulkopuolisuutta, mikä hidastaa sopeutumista ja vaikeuttaa elämänhallintaa. Turvapaikanhaun ja pakolaisuuden taustalla on usein traumaattisia elämänkokemuksia. Kun lisäksi työttömyys, pienituloisuus ja sosiaalisen tuen puute hallitsevat elämää uudessa kotimaassa, ahdistuneisuus ja stressi ovat monen maahanmuuttajan arkipäivää. Laajan kansainvälisen katsauksensa perusteella Bas-Sarmiento, Saucedo-Moreno, Fernández-Gutiérrez ja Poza-Méndez (2017) kannustavat vastaanottajamaita harjoittamaan syrjäytymistä ennaltaehkäisevää politiikkaa, jossa edistetään maahanmuuttajien psykososiaalista hyvinvointia.

Etenkin pohjoisella harvaanasutulla alueella luonto on olennainen osa kantaväestön elämäntapaa. Maahanmuuttajien julkisen sektorin kotoutumistoiminnassa luonnontuntemuksella on kuitenkin ollut toistaiseksi melko pieni rooli, kun terveys, koulutus ja työllistyminen ovat vieneet päähuomion (Pitkänen,Oratuomi, Hellgren, Furman, Gentin, Sandberg, Øian & Krange, 2017). Maahanmuuttajien kotoutumista ja kommunikaatiota kantaväestön kanssa voisi kuitenkin helpottaa tekemällä tutuiksi uuden asuinalueen luontoa ja luonnonkäyttömahdollisuuksia. Luonto on tavallaan yhteinen kieli.

Luonto ja rakennetut viherympäristöt voivat edistää monin tavoin ihmisten hyvinvointia. Jo lyhytaikaisen metsässä oleskelun on osoitettu laskevan sydämen sykettä ja verenpainetta (Park, Tsunetsugu, Kasetani, Kagawa & Miyazak, 2010) ja nostavan mielialaa (Mitchell, 2013). Samoin luonnossa ulkoileminen tehostaa liikunnan terveysvaikutuksia (Pretty, Peacock, Sellens, South & Griffin, 2007). Luonto edistää myös sosiaalista kanssakäyntiä ja hyvinvointia (Sullivan, Kuo & Depooter, 2004). Monissa tutkimuksissa on lisäksi osoitettu, että eläinten läsnäolo ja vuorovaikutus niiden kanssa rauhoittaa, tuo lohtua kuormittavissa elämäntilanteissa ja auttaa keskittymään nykyhetkeen (Yli-Viikari, 2014).

Näiden aineettomien hyvinvointihyötyjen lisäksi luonnosta kerättävillä tuotteilla on tutkittuja terveysvaikutuksia, jotka perustuvat kasvien bioaktiivisiin aineisiin.

Esimerkiksi mustikan on todettu vaikuttavan sokeriaineenvaihduntaan ja vähentävän riskiä sairastua vanhuusiän diabetekseen (Belwal, Nabavi, Nabavi & Habtemariam, 2017).

Maahanmuuttajille luonto voi tarjota myös lohtua, turvaa, yhdessäolon paikan ja ympäristön merkityksellisille aktiviteeteille, kulttuurien väliselle kommunikaatiolle ja yhteistyölle (Faehnle, Jokinen, Karlin & Lyytimäki, 2010; Stodolska, Peters & Horolets, 2017). Siksi ei ole ihme, että kiinnostus luontoon pohjautuvaan kotoutumiseen (nature-based integration) kasvaa nopeasti Pohjoismaissa (Pitkänen ym., 2017).

Tässä artikkelissa kuvaamme järjestäjien ja osallistujien kokemuksia siitä, millainen luontopäivä virkistää ja tukee maahanmuuttajien psykososiaalista hyvinvointia, sekä sitä, millainen suhde luontoon osallistujilla on ollut lähtömaassa ja millainen se on nykyisessä kotimaassa.

JÄRJESTÄJIEN HAVAINNOT

Seurasimme maahanmuuttajille järjestämiemme luontotyöpajojen sujumista PoLut-hankkeessa tekemällä osallistuvaa havainnointia. Havainnointi eli observointi on systemaattinen aineistonhankintamenetelmä, jossa ihmisten toiminnasta ja käyttäytymisestä kootaan kuvailevaa tietoa (Marshall & Rossman, 1989). Se tapahtuu seuraamalla heidän sanallisia ja ei-sanallisia ilmaisujaan ja kirjaamalla ne ylös analyysia varten. Menetelmää käytetään sekä ilmiöiden tutkimiseen että toiminnan suunnittelun ja arvioinnin apuna.

Havaintoja kirjasivat kaikki luontotyöpajojen suunnitteluun ja järjestelyihin osallistuneet asiantuntijat sosiaali-, terveys- ja luonnonvara-aloilta. Mukana oli myös ammattikorkeakoulun opiskelijoita, joiden opintokokonaisuuksiin hankkeeseen osallistuminen sisältyi. Vain muutamalla havaintojen tekijöistä oli samalla päävastuu työpajan toteutuksesta. Havaintoja on siis tehty ikään kuin sisäpuolisen näkökulmasta, jolloin puhutaan osallistuvasta havainnoinnista (DeWalt & DeWalt, 1998). Toisin sanoen havaintojen tekijät ovat osallistuneet itse toimintaan tarkkailemalla etukäteen sovittuja asioita ja kirjaamalla ne ylös joko tapahtuman aikana tai mahdollisimman pian sen jälkeen.

Havainnoinnin tarkoitus oli tuottaa tietoa sitä, miten työpajojen sisältö sopi järjestäjien mielestä ryhmälle ja miten järjestelyissä yleensä ottaen onnistuttiin. Tehtävään kuului kirjata ongelmia ja onnistumisia järjestelyissä ja olosuhteiden huomioimisessa. Niiden lisäksi järjestäjät seurasivat osallistujien vuorovaikutusta ja osallistumisaktiivisuutta sekä merkitsivät muistiin osallistujien kommentit paikasta, aktiviteeteista ja olosuhteista. Pyrkimys oli havainnoida myös ryhmän mielialaa.

Arvioitavana oli yhteensä 27 luontotyöpajaa. Työpajoissa osallistujat pääsivät tutustumaan erilaisiin luontoharrastuksiin, luontokohteisiin ja luontoammatteihin. Eniten työpajapäivissä oli eläintilavierailuja (10), luonnontuotteiden keruuta (6) ja luontoretkiä (5). Pienempi osa ryhmistä pääsi kokeilemaan ulkoliikuntaa (hiihto), muovaamaan luonnonmateriaaleja (ovikranssit, linnunpöntöt ja lumiveistokset) tai

tutustumaan metsätyökohteeseen. Havainnoille tehtiin sisällönanalyysi ja niistä etsittiin yhteisiä piirteitä. Tähän artikkeliin on koottu tärkeimmät huomiot eläintilavierailuista, luonnontuotteiden keruusta ja luontoretkistä.

Yhteisöllisyys tärkeää

Monissa työpajoista on tehty samantapaisia havaintoja. Osallistujat näyttivät jakavan mielellään sekä aiempia luontoelämyksiä että työpajan luontokokemuksia kielitaidon puutteista huolimatta. Sen lisäksi havainnoissa toistuu yhdessä tekemisen, vertaistuen sekä paikallisten kohtaamisen tärkeys. Esimerkiksi ruoanlaitto ja ruokaperinteiden jakaminen kruunasivat sienestyspäivän. Paikallisten kanssa jutustelun lisäksi rentoutuminen nuotion tai auringon lämmössä lisäsivät havaintojen perusteella osallistujien tyytyväisyyttä työpajaan.

Lapset leikkeineen toivat työpajoihin myönteistä ilmapiiriä, samoin erilaiset leikkimieliset tehtävät, jotka naurattivat myös silloin, kun yhteistä kieltä ei ollut. ”Osallistujat vaikuttivat pitävän maailmankarttaleikistä. Vaikutti soveltuvan hyvin heille. Herätti huvitusta, kun yritettiin opetella uusia tervehdyksiä.”

Eläimet ilahduttivat

Eläintilavierailuja tehtiin poro-, lammas-, hevos-, maitotiloille tai kotieläinpihoihin (kuva 1). Näissä työpajoissa nautittiin erityisesti siitä, kun pääsi silittämään ja ruokkimaan eläimiä. Yksi järjestäjä kirjasi havaintonaan hevostilavierailusta, että ”kaikilla ihastutti hevosesta huokuva lämpö ja karvan pehmeys ja eläinten vaikutus toi mielestäni rentoutta ja hyvää mieltä koko porukalle.” Vastaavasti lammastilavierailulla pettymystä aiheutti se, että laitumelta lampolaan siirrettyjä lampaita sai vain katsella. Koskeminen oli kielletty hygieniasyistä ja tautien leviämisriskin vuoksi.

Myös luonnonhoitotehtävistä pidettiin. Sellaisia edustivat työpajoissa linnunpönttöjen rakentaminen ja puihin ripustaminen, jotka toteutettiin yleensä jonkun vierailun jälkeen. Tehtävästä on mm. todettu, että ”Linnunpönttöjen asennus [metsään] toimi hienosti aikaisemman rakennusprojektin jatkeena. Luultavasti osallistujat kokivat, että heidän tekemänsä linnunpöntöt pääsivät hyötykäyttöön ja ovat nyt osana luonnonhoitoa omassa kaupungissa.”

Eläintilapäivän onnistumiselle oli järjestäjien mielestä tärkeää helposti lähestyttävä, vieraanvarainen ja rohkaiseva tilanomistaja, joka tarjosi halukkaille mahdollisuuden osallistua myös reki- tai kärryajeluun. Lisäksi oli hyvä, että aikaa jäi eläinten kuvaamiseen ja kuvien katseluun, mikä tulee esiin seuraavasta havainnosta: ”Osa osallistujista kuvasi videoita [porojen] ruokinnasta ja selvästi oli havaittavissa, että ruokinta oli kokemuksena heille ainutlaatuinen. Osallistujat olivat vierailun jälkeen tyytyväisiä näkemäänsä ja kokemaansa.”

Luontoretkien rauhaa

Luontoretkiä tehtiin sekä kaupunkimetsiin että laajemmille retkeilyalueille, joista esimerkkinä talvinen patikointi Posion Korouomalla afgaaninuorten kanssa. Näiden retkien parasta antia olivat havaintojen perusteella ennen kokematon luonnonkauneus tai luonnonnähtävyydet. Korouoman jääputoukset tekivät vaikutuksen: ”Osallistujat [afgaaninuoret] olivat innoissaan jäätiköistä, tykkylumien kuorruttamista puista, talvisesta maisemasta. He ottivat paljon kuvia ja esittivät myös paljon kysymyksiä alueeseen liittyen. Osa oli tulossa kesällä Korouomaan retkeilemään, vaikka telttaillen yöreissulle.” Retkillä osallistujia ilahduttivat myös eläimien tai niiden jälkien näkeminen.

Osallistujat pitivät retkien luonnonrauhasta ja kiireettömyydestä, jonka tuntua edistivät eväs- ja valokuvaustauot. Rauha, kiireettömyys ja luonnonkauneus saattoivat synnyttää syvällisiäkin keskusteluja mm. tulevaisuudesta. ”Luonnossa kulkeminen herätti ajatuksia ja keskusteluja syntyi. [Afgaani]pojat pohtivat muun muassa tulevaisuuden opiskeluja.”

Kuva 2 Vierailu hevostilalle (Kuva: Esa Huhta)

OSALLISTUJIEN KOKEMUKSET – TIETO JA USKALLUS LISÄÄNTYIVÄT

Loppuhaastatteluissa keskusteltiin kunkin ryhmän kanssa hankkeen aikaisista kokemuksista. Ensin puhuttiin yleisesti siitä, mikä oli jäänyt erityisesti mieleen hyvänä tai huonona kokemuksena, ja sen jälkeen käytiin eri luontotyöpajat läpi

kuvien avulla muistellen. Keskustelua käytiin myös siitä, mitä osallistujat tekisivät mieluiten uudelleen tai mikä jäi kokematta sekä luonnon aiheuttamista tuntemuksista.

Luontotyöpajojen onnistumiseen vaikuttavat tekijät voi jakaa karkeasti kolmeen kokonaisuuteen: 1) ulkoiset olosuhteet ja järjestelyt, 2) luontoympäristö ja -toiminta sekä 3) omat sisäiset tuntemukset, yhdessäolo ja yhteisöllisyyden kokemukset. Työpajojen arvioinnissa näkyy, mihin aikaan vuodesta mikin työpaja pidettiin. Osa työpajoista sijoittui varsin kylmään talviajankohtaan, osa keväälle ja osa taas syksylle, jolloin pystyi poimimaan marjoja ja sieniä. Työpajojen arviointien lisäksi loppuhaastatteluissa keskusteltiin siitä, mitä ryhmäläiset haluaisivat jatkossa tehdä luonnossa.

Olosuhteet

Olosuhteista nousivat selkeimmin esiin kylmyys ja yleisemminkin huono sää. Aina kylmä ilma ei tehnyt työpajasta epämiellyttävää, mutta usein näin kävi. Yhden Rovaniemen ryhmän kommenteissa näkyy metsätyömaalla vierailun aikainen kylmyys siten, että päivää pidettiin huonoimpana. Ranuan ryhmäläiset kommentoivat paljon Rovaniemen lumirakentamiskäyntiä juuri kylmyyden vuoksi. Lämmin ruoka oli hieman helpottanut heidän oloaan – ja ruoka olikin nuorille miehille tärkeä asia, sillä ruoan riittävyyttä tai puutetta kommentoitiin myös muiden työpajojen yhteydessä. Kemin ryhmäkin piti huonoimpana sellaista päivää, jolloin oli ollut huono sää, mutta he korostivat, että kyse oli siis ainoastaan säästä, muuten ohjelma oli heidän mielestään hyvä.

Kielen osaamattomuus tai tulkkauksen puute aiheutti joillekin ongelmia. Yksi osallistuja totesi, että sienten poimimispäivänä hän ei ollut ymmärtänyt ohjeita puutteellisen kielitaidon vuoksi ja hänelle jäi epäselväksi, mitä voi syödä ja mitä ei. Yhden tilaisuuden järjestelyihin liittyen kommentoitiin myös työkalujen ja ohjeiden riittämättömyyttä. Yksi osallistuja sanoi, että olisi halunnut kysyä asioista, mutta ei voinut, kun ei osaa suomea tarpeeksi. Toisaalta kolmen thaimaalaisen naisen ryhmä sanoi, että kieli ei ollut ongelma: ”käytettiin sitten muita keinoja; ei ehkä kaikkea ymmärretty, mutta ehkä noin 80 prosenttia kuitenkin”.

Kaiken kaikkiaan työpajoja pidettiin mielenkiintoisina, mukavina ja hyvin järjestettyinä. ”Opettajat olivat kilttejä ja pitivät meistä hyvää huolta”, totesi yksi osanottaja. Myös sitä kiitettiin, että oli asiantuntijoita mukana kertomassa kulloisestakin teemasta. Thaimaalaisten naisten ryhmä kiitteli hanketta kokonaisuudessaan ja yksi heistä totesi, että ”aluksi vähän ihmettelin, että mikä tämä oikein on ja minne meidät oikein viedään, mutta sitten tutustuttiin luontokohteisiin ja sitten opeteltiin niiden nimiä. Maat eroavat niin paljon toisistaan; täällä on kylmä ja siellä tosi kuuma ja täällä on nämä vuodenajat.”

Luontoympäristö ja luonnossa toimiminen

Luontoympäristön ja luonnossa toimimisen yhteydessä mainittiin hienot maisemat, eläinten kanssa oleminen ja ylipäänsä luonnossa toimiminen. Tärkeimmiksi nousivat kuitenkin tiedon saanti ja taitojen oppiminen, ja etenkin tieto siitä, mitä voi tehdä missäkin paikassa. Monet sanoivat, että eivät aiemmin tienneet minne voisi mennä:

”Yksin ei olisi pystynyt menemään näihin paikkoihin; ei olisi tiennyt minne mennä” ja pilkkiretkestä todettiin, että ”tieto on tärkeämpää kuin kalan saanti”. Pilkkiretkellä opittiin kairankäytön taito ja saatiin tietoa turvallisesta jäällä kulkemisesta.

Erityisesti metsä tuntui etukäteen monille vieraalta elementiltä, eikä metsään osattu mennä omin päin, vaikka osallistujat olisivat olleet Suomessa jo useamman vuoden. Marjastus- ja sienestyspaikat olivat vain harvalle tuttuja. Marjastusta kuitenkin pidettiin yhtenä tärkeimmistä toiminnoista ja sitä haluttiin tehdä jatkossa. Myös sieniin tutustuminen ja niiden laittaminen ruuaksi sai kiitosta.

Poroja monet näkivät ensimmäistä kertaa läheltä ja porojen näkeminen viehätti lähes kaikkia. Osallistujat olivat kuulleet jotain poronhoidosta, mutta vasta nyt nähtiin käytännössä, miten poroja hoidetaan. Metsätyöt ja metsäkoneeseen tutustuminen herättivät samanlaisia ajatuksia. Sen sijaan suhtautuminen lammastilavierailuun jakoi mielipiteitä: yhdessä ryhmässä siitä pidettiin vähiten sen vuoksi, että lammastilat ovat kotimaasta niin tuttuja. Toisessa ryhmässä puolestaan lampaiden näkemisestä pidettiin, koska se toi muistoja kotimaasta. Tämä ero voi johtua Suomessa oloajasta: ne, jotka pitivät lampaita turhan tuttuina, olivat olleet vasta lyhyen aikaa Suomessa, kun taas ne, joissa lampaat herättivät muistoja, olivat olleet muutaman vuoden pitempään. Eläimistä ylipäänsä puhuttiin paljon ja kotieläinten vähyys kotimaahan verrattuna herätti pohdintaa.

Omat tuntemukset

Omat tuntemukset vaihtelivat ryhmäläisillä. Yhdessä ryhmässä osalla osallistujista oli niin monenlaisia huolia elämässä, että luontoon tutustuminen tuntui toisarvoiselta. Loppukeskustelussa puhuimme heidän kanssaan siitä, miten suomalaiset kokevat luonnon ja etenkin metsään menemisen auttavan huolissaan, mutta ryhmäläiset vastasivat, että niin voi olla, jos ei ole kovin pahoja ongelmia.

Useimmissa ryhmissä luonnossa olon koettiin kuitenkin helpottavan ja rentouttavan. Moni sanoi, että he nukkuivat paremmin ja nukahtivat tunnin aikaisemmin luontotyöpajapäivien jälkeen. Yksi kertoi, että ”kun tulin kotiin päivän jälkeen oli iloinen olo siitä, että on päässyt käymään näissä paikoissa. Olen tuntenut näin joka kerta, olen muistellut ja kokenut iloisuutta.” Rentoutuminen ja rauhoittuminen liitettiin myös usein tuntemuksiin.

Yhdessäolo

Yhdessäolo ryhmän kanssa koettiin pääasiassa positiivisena. Ryhmän tuki auttoi siinä, että osallistujat ylipäänsä uskalsivat lähteä metsään ja luontoon. Thaimaalaiset sanoivat, että oli helppo jutella kaikkien kanssa ja kuulla, miten eri maat eroavat toisistaan. Monille ryhmä sinällään oli tärkeä. Myös huolten täyttämälle naisryhmälle oli tärkeää päästä kotoa pois ja tavata muita.

Eri ryhmissä naiset kommentoivat paljon lasten mukanaoloa tai kotiin jäämistä: toisaalta oli hauska päästä ulos ilman lapsia, kun taas ne, joilla lapsia oli mukana, pitivät hyvänä niitä päiviä, joista lapset olivat nauttineet eniten. Kemin naisryhmässä

pohdittiin, onko hyvä, että on vain naisia. He olivat yksimielisiä, että on hyvä, että miehet eivät ole paikalla: ”jos täällä olisi miehiä, me emme puhuisi”.

Luontosuhteen muutos

Luontosuhteen muutos näkyi loppukeskusteluissa parhaiten siinä, miten paljon tietämyksen koettiin lisääntyneen. Tietoa ei selvästi ole ollut tarpeeksi, mikä oli estänyt luontoon menon. Epävarmuus esimerkiksi marjastamisen tai hiihtämisen suhteen on suurta. Hiihtäminen tosin koettiin edelleen hyvin vaativana sekä välineiden että taidon vuoksi. Kiinnostusta moniin toimintoihin olisi. Osallistujat kaipasivat myös tietoa siitä, mitä voi tehdä eri vuodenaikoina, ja tieto jokamiehenoikeuksista, kuten onkimisen ja pilkkimisen vapaasta mahdollisuudesta, kiinnosti kovasti.

Monet luontotyöpajoissa tehdyt asiat olivat yllättäneet ja avanneet silmiä sen suhteen, mitä luonnossa voi tehdä ja millaisia paikkoja ympäristössä on. Työpajoista osallistujat saivat varmuutta eri paikkoihin menemiseen ja monet sanoivat aikovansa tehdä uudelleen asioita, joita työpajoissa oli tehty. Ympäristöistä metsä kiinnosti jatkossa eniten ja toiminnoista selvästi suosituin oli marjastus. Sen lisäksi etenkin kalastus, uiminen ja hiihtäminen mainittiin usein. Marjastuksesta yksi osanottaja toivoi myös ansiotuloja, mutta pääasiassa marjoja haluttiin omaan käyttöön. Työkokeiluun haluttiin etenkin metsätöihin, porotilalle tai maatilalle.

HYVÄN LUONTOTYÖPAJAN TUNNUSMERKKEJÄ

Osallistujien kokemukset pääosin tukevat järjestäjien tekemiä havaintoja siitä, mikä työpajoissa miellyttää ja mikä ei. Haastattelut kuitenkin osoittavat, että suhtautumisessa on yksilöllisiä eroja. Maahanmuuttajien osallistaminen työpajojen suunnitteluun on siksikin tärkeää, että jokaiselle olisi tarjota jotain hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa luonnossa. Samalla tulee huomioiduksi uskontojen ja kulttuurien tuomat rajoitukset, esimerkkinä säännöt siitä, mitä ramadanin aikana voi syödä tai tehdä.

Muutenkin huolelliset ennakkovalmistelut, kuten eläinsuojiin pääsyn varmistaminen eläintilavierailuilla tai luontoretkissä reitteihin tutustuminen etukäteen, vähentävät riskejä epäonnistua työpajapäivässä. Jälkimmäiseen tapaukseen kuuluvat mm. esteettömyyden varmistaminen erityisesti, jos on mukana lapsia, ja taukopaikkojen polttopuutilanteen tarkistaminen. Samalla tulisi arvioida eksymisvaaraa ottaen huomioon luontoaktiviteetin luonne (esim. marjatus ja sienestys).

Luontoaktiviteetteja suunnitellessa ei voi myöskään ennustaa päivän säätilaa. Siksi ryhmän ohjaaminen säänmukaiseen pukeutumiseen on tärkeää. Vaatetuksen merkitys ryhmän aktiivisuudessa, viihtymisessä ja luontokokemuksissa korostuu erityisesti talviaktiviteeteissa, kuten yksi järjestäjä toteaa havainnoissaan. ”Lyhyempikin päivä olisi riittänyt tällaisessa säässä näillä varustuksilla tai esimerkiksi lounas jossain lämpimissä tiloissa. Vaikka vaatetuksesta aina muistutetaan, ei silti olla varustauduttu tarpeeksi hyvin.” Sääolosuhteet vaikuttavat myös marja- ja

sienisadon onnistumiseen ja kauden pituuteen, mikä tuo haasteita miellyttäviksi koettujen marja- ja sieniretkien suunnitteluun.

Eri kulttuureista tulevilla voi olla yllättäviä metsään, vesialueisiin, suuriin eläimiin tai koiriin liittyviä negatiivisia käsityksiä tai pelkoja. Eläinallergioista, suhtautumisesta eläimiin ja niiden hajuihin sekä tavoista käsitellä eläimiä kannattaa keskustella etukäteen, kun vierailua eläintilalle suunnitellaan. Samoin tulee ottaa huomioon myös muunlaiset riskitekijät kuten esimerkiksi se, ettei tulien teko nuotiolla ole kaikille tuttua, jolloin avotulen vaaroja ei välttämättä ymmärretä. Kuvat ja videot voivat auttaa näiden aiheiden käsittelyssä.

Edelleen, tulkkauksen merkitys nousi esiin eritoten niissä ryhmissä, joissa oli kotiäitejä tai vasta lyhyen aikaa Suomessa asuneita maahanmuuttajia. Tulkkausta tarvitaan erityisesti silloin, kun työpajassa jaetaan tärkeää luontotietoa, esimerkkeinä jokamiehenoikeudet tai myrkylliset sienet. Niissä tilaisuuksissa, joissa tulkkia ei ole käytettävissä, on muistettava selkokieli. Jos joukossa on luku- ja kirjoitustaidottomia, kuvien käyttö helpottaa tiedon jakamista (kuva 2).

Järjestelyissä on syytä huomioida, ettei luontotyöpaja ole liian pitkä, mutta toisaalta ei saisi syntyä myöskään kiireen tuntua. Vaikka osallistujat pitivät tärkeänä jaettua luontotietoa, luentoja ja liikaa asiapainotteisuutta kannattaa välttää ja sen sijaan suosia uusien asioiden omaksumista ja opettelua ryhmän kanssa yhdessä tekemällä. ”Luento pitäisi viedä luontoon”, kuten yksi järjestäjä kiteytti.

Ryhmässä maahanmuuttajat saavat tukea toisistaan uusien asioiden äärellä. Siksi ryhmäytymiseen pitää kiinnittää huomiota. Ryhmäytymissä auttavat yhteiset leikkimieliset luontotehtävät, jotka voivat sopia esimerkiksi miesten ja naisten tai eri kansallisuuksien sekaryhmille, joissa osallistujat eivät tunne toisiaan entuudestaan.

Palautteen kerääminen osallistujilta ja toiminnan reflektoiminen tukee osallistujia henkilökohtaisissa tarpeissa ja tavoitteissa. Se myös auttaa järjestäjiä ennakoimaan yllättäviä tilanteita luonnossa, jossa jo olosuhteet saattavat muuttua kesken kaiken.

Kuva 2 Luontotyöpajojen ja teemapäivien järjestys ja pääsisältö havainnollistettiin ryhmille ensimmäisen tapaamisen aikana piirrosten avulla (Kuva: Leena Välimaa)

KIRJALLISUUS

Bas-Sarmiento, P. & Saucedo-Moreno, M. & Fernández-Gutiérrez, M. & Poza-Méndez, M. 2017. Mental health in immigrants versus native population: A systematic review of the literature. Archives of Psychiatric Nursing 31, 111-121.

Belwal, T. & Nabavi, S. F. & Nabavi, S. M. & Habtemariam, S. 2017. Dietary anthocyanins and insulin resistance: When food becomes a medicine. Nutrients 2017, 9, 10, 1111.

DeWalt, K. M. & DeWalt, B. R. 1998. Participant observation. Teoksessa H. Russell Bernard (toim.), Handbook of methods in cultural anthropology (s.259-300). Walnut Creek: AltaMira Press.

Faehnle, M. & Jokinen, J. & Karlin, A. & Lyytimäki, J. (2010). Kaupunkiluonto ja monikulttuurisuus – maahanmuuttajat luontoalueiden kokijoina ja käyttäjinä. Suomen Ympäristö 1/2010.

Marshall, C. & Rossman, G. B. 1989. Designing qualitative research. Newbury Park, CA: Sage.

Mitchell, R. 2013. Is physical activity in natural environments better for mental health than physical activity in other environments? Social Science & Medicine 91, 130-134.

Park, B. J. & Tsunetsugu, Y. & Kasetani, T. & Kagawa, T. & Miyazak, Y. 2010. The physiological effects of Shinrin-yoku (taking in the forest atmosphere or forest bathing): evidence from field experiments in 24 forests across Japan. Environmental Health and Preventive Medicine 15, 18-26.

Pitkänen, K. & Oratuomi, J. & Hellgren, D. & Furman, E. & Gentin, S. & Sandberg, E. & Øian, H. & Krange, O. 2017. Nature-based integration: Nordic experiences and examples. Nordic Council of Ministers. https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1099117/FULLTEXT01.pdf

Pretty, J. & Peacock, J. & Sellens, M. & South, N. & Griffin, M. 2007. Green exercise in the UK countryside: Effects on health and psychological well-being, and implications for policy and planning. Journal of Environmental Planning and Management, 50, 2, 211–231.

Stodolska, M. & Peters, K. & Horolets, A. 2017. Immigrants' Adaptation and Interracial/Interethnic Interactions in Natural Environments, Leisure Sciences, 39, 6, 475-491.

Sullivan, W. C. & Kuo, F. E. & Depooter, S. F. 2004. The Fruit of Urban Nature: Vital Neighborhood Spaces. Environment and Behavior, 36, 5, 678-700.

Yli-Viikari, A. 2014. Green Care -toiminnan hyvinvointivaikutukset. Teoksessa Soini, K. (toim.), Luonnosta hoivaa ja voimaa: Miten arvioida Green Care -toiminnan vaikuttavuutta. Jokioinen: MTT Kasvu 21. s. 50-97.

Leena Välimaa & Kalle Santala

Teemapäivistä tietoa, tunnelmaa ja kokemuksia

Yksi hankkeen keskeisistä tavoitteista oli edistää maahanmuuttajien verkostoitumista paikallisten toimijoiden ja kantaväestön kanssa sekä vahvistaa kulttuurien välistä yhteisöllisyyttä. Onnistunut kotoutuminen on aina kaksisuuntainen prosessi, jossa arkinen vuorovaikutus kasvattaa sekä kotoutujaa että vastaan ottavaa yhteiskuntaa. Tätä prosessia edistettiin hankkeessa luontoteemaan liittyvillä teemapäivillä. Näitä teemallisia päiviä järjestettiin Rovaniemellä, Ranualla, Sodankylässä ja Kemissä. Päivien järjestelyissä oli mukana paikallisten yhdistysten ja järjestöjen edustajia.

TEEMAPÄIVIEN TAVOITTEET JA SISÄLLÖT

Tavoitteena hankkeessa oli kaksisuuntaisen kotoutumisen edistäminen ja yhteisöllisyyden vahvistaminen luontolähtöisten menetelmien avulla. Luonto ja luontolähtöisyys ovat vahvasti läsnä pohjoisen alueen ihmisten elämässä. Luonnon monimuotoisuus, aina päivittäisen sään merkityksestä luontolähtöisiin elinkeinoihin toimeentulon tarjoajina, tarjoaa aidon ja merkityksellisen ympäristön maahanmuuttajien kotoutumisprosessiin.

Teemapäivien sisällöt rakennettiin osallistujien toiveista ja yhteisistä keskusteluista paikallisten toimijoiden, kuten paikallisesti toimivien yhdistysten edustajien kanssa. Lisäksi hankkeen alkuvaiheessa kartoitettiin pidempään Suomessa olleiden maahanmuuttajien kokemuksia ja näkemyksiä kotoutumista edistävistä toimista. Näitä kokemuksia ja ajatuksia hyödynnettiin teemapäivien sisältöjen suunnittelussa. Paikallisia yhdistyksiä ja järjestöjä edustivat Martat ry., Suomen vapaa-ajankalastajat ry., Rovaniemen luonto ry. ja Rotaryt.

Teemapäivät keskittyivät jonkin tietyn asiakokonaisuuden eli teeman ympärille. Eri vuodenaikoina järjestettyjen päivien aiheita olivat metsä, luonnonkasvit, eläimet, luonnontuotteiden keruu (kuva 1), jokamiehenoikeudet, kalastus ja luontovalokuvaus. Päivien tarkoituksena oli teemaan liittyvän tiedon lisäämisen lisäksi sosiaalisten taitojen kehittäminen, osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen sekä verkostoituminen paikallisten ihmisten kanssa. Tavoitteena oli myös tutustuttaa maahanmuuttajia luontolähtöistä toimintaa järjestävien yhdistysten ja järjestöjen vapaa-ajan toimintaan. Päivien toteutuksessa käytetyt toimintaympäristöt antoivat

lisäksi virikkeitä luonnon kohtaamiseksi hankkeen toimintojen ulkopuolella ja lisäsivät tietoa luonnon tarjoamista ansaintamahdollisuuksista.

Teemapäiviin osallistuivat samat henkilöt kuin kunkin ryhmän luontotyöpajoihinkin sekä muita aiheesta kiinnostuneita maahanmuuttajia ja paikallisia ihmisiä. Tietopainotteisiin teemapäiviin sisältyi aina jokin toiminnallinen elementti, jossa osallistujat pääsivät kokemaan tai kokeilemaan jotain aiheeseen liittyvää toimintaa. Toiminnallisuuden koettiin olleen edellytys tiedon sisäistämiselle, sillä useimmilla osallistujilla oli vielä heikko suomenkielentaito.

Kuva 1. Ensimmäiselle maahanmuuttajaryhmälle jaettiin kasviot tärkeimmistä suomalaisista metsämarjoista (Kuva: Marja Uusitalo)

ESIMERKKI TEEMAPÄIVISTÄ

Parhaimmat kokemukset ja tunnelmat ovat tulleet päivistä, joissa on ollut sopivasti mielekästä ja merkitykselliseksi koettua toimintaa, esimerkkinä Sodankylässä yhdessä Rotareiden kanssa järjestämä marjanpoiminnan ympärille rakennettu teemapäivä. Rotaryt esittelivät omaa toimintaansa ja miten he ovat mukana kotouttamisprosessissa Sodankylässä. Teemapäivän ympäristönä oli Kommattivaaran ulkoilualue, jossa oli lenkkeilypolut, hyvät marjamaat sekä vuokrattavia kota- ja saunatiloja.

Päivä alkoi mustikkapiirakkakahvilla kodassa. Sen jälkeen piirakkamarjoja kerättiin itse opastetusti. Mustikanpoiminta oli ensimmäinen kerta lähes kaikille osallistujille. Rotareiden ja hankkeen työntekijät kertoivat ja opastivat marjojen keräämistekniikasta, ansaintamahdollisuuksista ja marjojen hyödyntämisestä ravinnoksi (mehut, hillot, piirakat jne.). Mustikkapiirakkamaistiainen toimi ikään kuin herätteenä toiminnalle.

Kalle Santala, Seija Matero & Katariina Kelloniemi

Työtoimintakokeiluista taitoja ja työmahdollisuuksia

Hankkeessa toteutettiin ohjattua työtoimintaa, jonka tarkoitus oli perehdyttää maahanmuuttajia luonnon tarjoamiin työmahdollisuuksiin ja samalla antaa työnantajille kokemuksia maahanmuuttajista, heidän osaamisesta ja kotoutumisprosessista. Tavoitteena oli lisäksi vahvistaa maahanmuuttajien työ- ja toimintakykyä. Työtoimintakokeiluja toteutettiin metsässä, hevostilalla, maaseutumiljööseen sijoittuvassa palveluasumisyksikkö Palosalmi-kodissa ja ammattikalastajan mukana Unarinjärvellä.

METSÄNVILJELY

Metsänviljelyn työtoimintakokeilua toteutettiin hankkeessa kesinä 2018 ja 2019. Kokeiluja järjestettiin yhteensä kolme, joiden kesto vaihteli kolmesta viiteen päivään. Istutustyökokeiluista kaksi järjestettiin Rovaniemellä ja yksi Kemissä. Kokeiluihin osallistui yhteensä noin 15 maahanmuuttajaa. Kokeiluissa esiteltiin kohderyhmälle perinteistä suomalaista metsätalouteen kuuluvaa suorittavaa työtä eli istutusta. Tarkoitus oli opettaa osallistujille, miten istutustyö teknisesti suoritetaan pottiputkella ja miten omasta työjäljestä huolehditaan istutustyön aikana. Samalla osallistujille tarjottiin tietoa metsästä ja metsässä liikkumisesta.

Työkokeilut toteutettiin yhteistyössä Metsähallituksen ja Lapin Metsäpalveluiden kanssa. Ennen työkokeilua käytiin läpi osapuolten velvollisuudet työkokeilussa ja keskusteltiin mahdollisista riskeistä ja kokeilun toteuttamiseen tarvittavasta ohjauksesta. Työnantajat suhtautuivat kokeiluun positiivisesti eivätkä antaneet määrällisiä tavoitteita työlle, vaan painotus kokeilussa oli laadukkaassa tekemisessä. Työkalut eli pottiputket ja vakat lainattiin työnantajilta työtoimintakokeilujen ajaksi.

Kaikkien istutustyökokeiluryhmien osalta innostus kokeilua kohtaan oli korkealla kokeilun alkuvaiheessa. Jaksojen viimeisiä päiviä kohden osallistujamäärät vähenivät erinäisistä syistä. Vaikeinta maahanmuuttajille oli muistaa oikea istutusväli ja istutuskohta mahdollisimman korkealle muokkausjälkeen. Osasyynä saattoi olla se, että kielellisten vaikeuksien vuoksi oikeaoppisen istutuskohdan perustelu jäi heikoksi. Työmotivaatio oli kaikilla osallistujilla hyvä kaikkina päivinä.

Työnteko mahdollisti sosiaalisen kanssakäymisen niin maahanmuuttajien välillä kuin maahanmuuttajien ja työtoimintakokeilun ohjaajienkin välillä. Istutustyökokeiluista kerättyjen palautteiden mukaan maahanmuuttajat kokivat istutustyön mielekkäänä ja eräs osallistuja totesikin, että puiden istutus oli ensimmäinen kerta hänen koko Suomessa olonsa aikana, jolloin hän on kokenut tekevänsä jotain merkityksellistä. Vuonna 2018 olleen istutustyökokeilun ansiosta yksi työkokeillun osallistunut maahanmuuttaja pääsi tekemään istutusta ansiotyönä vuonna 2019.

NUOTTAUS UNARILLA

Nuottakalastustyökokeilu toteutettiin keväällä 2019 (kuva 1). Kohteena kokeilulle oli Unarinjärvi Sodankylässä ja siellä Unarin Muikku -yritys. Ainoana kerta, kun nuotalle päästiin, oli helmikuussa ja tuolloin oli pakkasta 25 astetta, mikä valitettavasti kutisti myös osallistujaryhmän yhteen osallistujaan. Työkokeilu jäi ainoastaan yhteen kertaan, koska keliolosuhteet eivät olleet suotuisia muina vaihtoehtoisina toteutuspäivinä.

Nuottaustyökokeilun tarkoitus oli tutustua ammattikalastajan arkeen ja nuottakalastuksen tekniikkaan. Varsinaisen kalastusosuuden lisäksi päivän aikana käytiin tiivistä keskustelua kalastajien kanssa liiketoiminnallisista asioista, yrityksen kehittämisestä ja tulevaisuuden suunnitelmista. Kalastajan näkemys oli, että ammattikalastuksen jatkajia on hankala löytää, ja hän näki maahanmuuttajissa potentiaalia työntekijöiksi yritykseen tai jopa yrittäjiksi.

Nuottaustyökokeilun aikana koettiin koko prosessi nuotan laskemisesta ja vetämisestä jään alla, nuotan kokeminen ja saaliin lajittelu. Lajittelu oli työläs ja aikaa vievä vaihe, koska saaliin seasta täytyi erotella muikut ja kuoreet toisistaan. Osallistujalta saatu palaute oli kuitenkin positiivista ja halua olisi ollut lähteä vielä muinakin päivinä nuottamaan, mikäli olosuhteet olisivat sen sallineet.

PALOSALMIKODIN TYÖTOIMINTAKOKEILU

Palosalmikoti valikoitui syksyn ja talven 2018–2019 työtoiminnan miljööksi sen perinteitä vaalivan maaseutumaisen ympäristön vuoksi. Palosalmikodissa oli mahdollisuuksia kohdata kodin asukkaita, tehdä yhdessä asioita luonnossa ja nähdä ympäristön tarjoamat mahdollisuudet niin maahanmuuttajien kuin asukkaiden silmin. Tarkoituksena oli saada maahanmuuttajat ajattelemaan, kuinka he voisivat tehdä luonnosta itselleen ammatin, olisiko oma viljelypalsta mahdollinen ja miten omavaraisuutta voisi kehittää.

Toiminnassa tutustuttiin lähemmin alueen 1990-luvun alussa tehtyyn luontopolkuun. Ajatuksissa oli vähän nykyaikaistaa polunosaa ja opastekyltejä, mutta valitettavasti polku oli pääosin kasvanut umpeen. Siksi aika ei riittänyt etsiä polkua maastosta alkua pidemmälle, muu osa jäi arvailuksi. Maahanmuuttajamiehet itse olisivat halunneet tietää ja työstää polkua muun muassa esteettömäksi ja kylttejä tiedottavimmiksi.

Seuraavilla kahdella kerralla Palojärvi toimi kalastuskohteena ja oppaana vapaaehtoinen Palosalmikodin asukas. Hänelle maahanmuuttajien tapaamiset olivat odotettuja, koska hän sai tekemistä, jutteluseuraa ja aitoja kohtaamisia – miehet miehille kalastusseurana taustoista ja kielen haasteista välittämättä. Kalastusmuotoina olivat verkkokalastus ja keväällä pilkkiminen. Kalaa ei liiemmin saatu, mutta järvi tuli tutuksi puhtaan ruuan lähteenä. Mikä tärkeintä, aidot kohtaamiset ulkona, seinättömässä tilassa toteutuivat ja maaseutu- ja järviympäristö kiireettömyydellään tarjosivat parastaan. Keskustelun aikana kävi ilmi, että yksi maahanmuuttajien miehistä oli ollut työssä omassa maassaan puutarhoilla. Palosalmella hän tunsi osaavansa jotain ja sai näyttää osaamistaan ylpeydellä.

HEVOSTILATYÖTOIMINTAA WANHASSA NISKALASSA

Työtoimintakokeilu Wanhan Niskalan Issikat -tilalla toteutettiin toukokuusta kesäkuuhun vuonna 2019 ryhmälle, jonka kaikki osallistujat olivat asuneet Suomessa noin kymmenen kuukautta. Tapaamisia oli yhteensä neljä ja osallistujia viisi. Tilan emäntä oli jokaisella kerralla ohjaamassa toimintaa, jossa hyvinvointia ja uuden oppimista edistettiin hevosavusteisella toiminnalla. Tavoitteena oli ohjata osallistujia hevosten kanssa toimimisessa ja tehdä tilalla arkisia työtehtäviä hevostoiminnan lomassa.

Työkokeilun aluksi osallistujille kerrottiin tilan arvoista ja toimintaperiaatteista. Kaikessa toiminnassa lähdettiin näistä liikkeelle. Keskeisenä arvona oli kunnioitus hevosia kohtaan. Sen sijaan että hevosta olisi käytetty vain ratsastuskokemukseen, ensimmäinen päivä aloitettiin monipuolisella hevosiin tutustumisella. Hevosia harjattiin ja niiden kanssa oleskeltiin rauhallisesti kotiaitauksessa. Toisella tapaamiskerralla tehtiin lyhyt ratsastuslenkki ja jokainen osallistuja harjasi ja satuloi oman hevosensa. Ratsastuksen lopussa hevosten kanssa vietettiin vielä aikaa selässä venytellen ja rauhoittuen hevosen syödessä ruohoa. Tapaamisten alussa vietettiin joka kerta kiireetön hetki kuulumisia vaihtaen, jotta jokainen sai rauhallisesti orientoitua tapaamiseen. Osallistujat kertoivat pitäneensä toiminnasta ja hevosten parissa olemisesta.

Kuva 1. Nuottausta Unarilla (Kuva: Kalle Santala)

Katariina Kelloniemi

Osallisuutta vertaisryhmissä

Vertaisryhmissä osallistujat ovat saaneet uusia tuttavuuksia, ryhmähenki on vahvistunut ja itselle on löytynyt uusi tapa olla yhteydessä uuden asuinmaan luonnon kanssa. Vertaisryhmätoiminta on auttanut niin pidempään kuin vasta vähän aikaa Suomessa asuneiden kotoutumista ja hyvinvointia yleensä.

Vertaisryhmätoiminnassa on selkiytynyt se, että luonnossa toimimisen esteenä on usein tiedon ja toisaalta myös toimintaan liittyvän ohjauksen puute eikä suinkaan haluttomuus toimia luonnossa. On ollut hienoa nähdä iloisia ilmeitä ja kuulla ihastuneita kommentteja vaikkapa Ounasvaaran lähiluontoalueesta näköalatorneineen ja laavuineen. Kiitoksen ovat saaneet usein myös ne, joiden kanssa hyvät luontokokemukset on jaettu ja joiden seurasta on nautittu.

Vertaisryhmiä muodostui hankkeen aikana Rovaniemelle ja Kemiin. Kaikki vertaisryhmäläiset olivat olleet aiemmin mukana luontotyöpajoissa, joissa heille oli kerrottu mahdollisuudesta tulla mukaan luontolähtöiseen vertaisryhmän toimintaan. Monelle oli työpajoissa tullut halu oppia ja kokea lisää luontoon liittyviä asioita ja osallistua itseään miellyttävään toimintaan. Useimmat työpajoissa mukana olleet lähtivät mukaan vertaisryhmätoimintaan.

Osallistujat ovat olleet pääasiassa pakolaistaustaisia maahanmuuttajanaisia mutta mukana on ollut myös muista syistä Suomeen muuttaneita miehiä ja naisia. Jotkut osallistujista harrastivat jo ennestään luonnossa liikkumista monipuolisesti, osalla kokemusta oli vielä hyvin vähän.

OSALLISUUTTA ALUSTA ALKAEN – VERTAISRYHMIEN KÄYNNISTÄMINEN JA SUUNNITTELUTYÖ

Vertaisryhmätoiminta käynnistettiin jokaisen uuden ryhmän kohdalla suunnittelutapaamisella. Tapaamisissa ideoitiin kuvien, videoiden ja keskusteluiden avulla, millaisesta toiminnasta kukin on kiinnostunut ja yhdessä päätettiin mitä tehdään. Lisäksi oli tärkeää päättää tapaamisten ajankohdat ainakin muutaman ensimmäisen tapaamisen kohdalla sekä kaikille sopivalta tuntuva tapaamisväli. Tapaamisten välillä oli aikaa kahdesta viikosta kuukauteen riippuen ryhmän toiveista ja mahdollisuuksista

osallistua tapaamisiin. Usein ohjaajan teki yhteistyötä osallistujien kotoutumis-koulutusten kanssa, jotta osa tapaamisista pystyttiin järjestämään myös päiväaikaan.

Suunnittelutapaamisia saatettiin jatkaa aloituksen jälkeen siten, että paikalla oli vain muutama osallistuja suunnittelemassa kaikille tarkoitettuja tapaamisia. Tällainen kohdennettu ohjaus oli tärkeää, sillä se vahvisti toimintaan hyvin sitoutuneiden ja kotoutumisessaan hyvin edenneiden taitoja luonto- ja ryhmätoiminnan suunnittelussa.

Hanketyöntekijä järjesti lisäksi ohjaustapaamisia ja tulkkauksen sellaisille yksittäisille osallistujille ja ryhmille, jotka tarvitsivat enemmän ohjausta luontotoimintaan. Näissä tapaamisissa tavoitteena oli varmistaa, että jokainen sai äänensä kuuluviin ja pystyi kertomaan ja keskustelemaan tulevien tapaamisten sisällöistä. Lisäksi oli mahdollisuus pyytää palautetta aiemmista tapaamisista sekä tehdyistä suunnitelmista. Tärkeää oli myös ohjata varusteissa ja pukeutumisessa etenkin kokemattomia luonnossa liikkujia.

VERTAISRYHMÄT ROVANIEMELLÄ

Ensimmäinen vertaisryhmä aloitti toimintansa joulukuussa 2017. Kyseessä oli naisryhmä, joka oli saman vuoden syksyllä ollut mukana luontotyöpajatoiminnassa. Vertaisryhmätapaamisia tällä ryhmällä oli yhteensä viisi. Teemoina tapaamisiin olivat kausi- ja luomuruoka sekä luonnontuotteista ruoanlaittaminen, lumikenkäily Ounasvaaran talvikävelyreitillä, luonnonkosmetiikan valmistaminen, Arktikumin puistossa ulkoilu yhdistettynä teehetkeen Arktikumin kahvilassa. Viimeksi mainittu ei aikataulusyistä lopulta kuitenkaan toteutunut.

Viimeisellä tapaamisella maaliskuussa 2018 suunniteltiin ryhmän jatkavan Moninetin kaikille avoimessa Taimiryhmässä keväällä 2018 vertaisryhmätoiminnan loppuessa. Osallistujista kolme osallistui yhden kerran tähän ryhmään. Hankkeessa tulikin selväksi, että ryhmän osallistujat hyötyivät lopulta paljon enemmän hankkeen tarjoaman tiiviin ohjauksen, suunnittelutyön ja ryhmätoiminnan yhdistelmästä, joka vahvisti heidän osallisuuttaan. Tavoite itseohjautuvuudesta tai edes muuhun toimintaan sitoutumisesta ei lopulta ollut ajankohtaista vielä keväällä 2018, vaan tärkeää oli silloin toteuttaa osallistujien toive päästä mukaan toimintaan, joka oli ollut heille hyvinvointia lisäävää ja merkityksellistä palautteen mukaan. Osallistujat jatkoivat vertaisryhmässä syksystä 2018 alkaen yhdistyen Rovaniemen kolmanteen vertaisryhmään.

Toinen vertaisryhmä aloitti toimintansa huhtikuussa 2018 ja samaan ryhmään tuli mukaan toukokuussa lisää osallistujia Rovaniemen kolmannesta luontosuhderyhmästä. Tapaamiset suunniteltiin yhdessä ja teemoiksi valikoitui lumikenkäilyä, kalastusta, Pilke-vierailu (näyttely, jossa pääsi tutustumaan suomalaisiin metsiin ja metsätalouteen), luontoretkeilyä sekä villiyrttien poimintaa. Ryhmän toimintaan aktiivisesti osallistuneet osallistuivat saman vuoden kesäkuussa metsänistutukseen ohjatussa työtoimintakokeilussa. Ryhmästä ei kuitenkaan tullut itseohjautuvaa, sillä monet motivoituneista osallistujista eivät pystyneet osallistumaan ryhmän toimintaan

tai ottamaan siitä vetovastuuta paikkakunnan vaihtumisen, töiden, vapaa-ajan muiden toimintojen tai perhe-elämän takia. Toiminta edisti kuitenkin monin tavoin osallistujien hyvinvointia, lisäsi luontotietoutta ja vahvisti suhdetta paikalliseen luontoon edistäen siten osaltaan myös heidän kotoutumistaan.

Rovaniemen kolmas vertaisryhmä aloitti lokakuussa 2018. Osallistujat olivat aluksi pelkästään syksyn luontotyöpajaan aiemmin osallistuneita naisia, mutta marraskuussa 2018 mukaan tuli kolme ensimmäisen vertaisryhmän naista ja tammikuussa 2019 seitsemän osallistujaa Rovaniemen 5. työpajaryhmästä. Ryhmän suurehko koko, käsittäen noin kymmenen aktiivista osallistujaa, piti huomioida toiminnassa. Välillä tapaamisia järjestettiin vain osalle. Esimerkiksi *Siemenet itämään* -tapaaminen pidettiin kaksi kertaa, ensin kaikille halukkaille ja myöhemmin vielä kotoutumisen alkuvaiheessa oleville samaa kieltä puhuville. Tapaamisissa oli aina kaksi ohjaajaa.

ROVANIEMEN TAPAAMISTEN SATOA

Vertaisryhmän tapaamisista suurin osa tapahtui jossain luontoympäristössä, kuten luontopoluilla, kaupunkiluonnossa ja vesistöjen äärellä. Kylminä vuodenaikoina osallistujat suunnittelivat myös sisätiloissa tapahtuvaa toimintaa, jossa luonto oli jollain tapaa läsnä (kuva 1). Yhteistyötä tehtiin Vapaa-ajan kalastajat ry:n, 4H-järjestön, Marttojen, Arktisten maahanmuuttajien, Moninetin sekä Mannerheimin lastensuojeluliiton kanssa. Vertaisryhmätoiminnassa hahmottui hyvin sekä ohjaajalle että osallistujille millaisissa ympäristöissä toimintaa voi toteuttaa mielekkäällä tavalla. Tärkeässä ellei jopa tärkeimmässä roolissa oli ”osallistujien näköinen” toiminta. Vaikka ohjaaja olisi esitellyt tapaamisen teeman tai idean ja hoitanut käytännön järjestelyt etukäteen ilman osallistujia, saatiin toiminnasta yhdessä muotoutumaan osallisuutta ja vuorovaikutusta edistävä ja osallistujien ääntä ja vahvuuksia esille tuova kokonaisuus.

Hyvä esimerkki onnistuneesta vertaisryhmätapaamisesta on *Kauniita kuvia jokirannassa* -kävelyretki Rovaniemellä marraskuussa 2018. Ryhmä käveli alle kilometrin matkan kylmän kauniissa Kemijoen rannassa. Osallistujat valitsivat reitin. Aistimme ympäröivää luontoa erilaisten luontoaistimusharjoitusten avulla ja kuvasimme havaintoja. Etsimme esimerkiksi maisemasta oman lempikohtamme, pysähdyimme siihen ja kerroimme syyn siihen, miksi olimme paikan valinneet. Yhdellä osallistujista oli paljon tietoa varsinkin oman kotimaansa Afganistanin kasveista ja pysähdyimme hänen ohjauksessaan maistelemaan ruusunmarjoja. Osa osallistujista oli toisilleen ennestään tuntemattomia, mutta ryhmäytyminen tuntui edistyvän askel askeleelta jokirantaa havainnoidessamme. Tapaaminen siirtyi lopulta lämpimään sisätilaan lähikahvilaan, jossa jatkoimme jutustelua yhdessä Arktisten maahanmuuttajien kanssa AMA:n työstä sekä naisille suunnatuista tapahtumista. Tämä tapaaminen edesauttoi sitä, että suurin osa naisista lähti ensimmäistä kertaa mukaan AMA:n tapahtumiin.

Vaikka vertaisryhmän tapaamiset sitoutuivat joka kerta jollain lailla luontoon ja siitä saataviin kokemuksiin ja elämyksiin, oli osallistujien hyvä keskinäinen

vuorovaikutus ja yhteisöllisyyden tunne kuitenkin kaikkein tärkeintä. Luontoympäristö tarjosi näiden kahden kannalta kuitenkin hyvät puitteet. Usein oli myös nähtävissä se, ettei sisällä toiminen tarjonnut samanlaisia yhteisöllisyyden kokemuksia kuin ulkona tapahtuva toiminta. Osallisuutta lisäsi jo itsessään se, että osallistujat olivat löytäneet itselleen mielekkään tavan osallistua johonkin omaa hyvinvointia lisäävään toimintaan ja halusivat ylläpitää tällaista arjessaan. Osalle naisista vertaisryhmään osallistuminen oli ensimmäinen kerta, kun he Suomessa asuessaan osallistuivat kodin tai koulutuksen ulkopuolella vapaa-ajan toimintaan vain itseään varten. Näiden naisten toive oli usein, että tapaamisia olisi paljon enemmän ja lomien jälkeen he kertoivat odottaneensa toiminnan alkamista uudelleen.

Yksi tapa saada oma ääni kuuluviin vaikka ilman sujuvaa suomenkielentaitoakin oli koostaa yhdessä luontounelmatauluja. Vierailimme Pilkkeessä talvella 2019 ison 14 hengen ryhmän kanssa. Jokainen loi piirtäen, lehtileikkein ja luonnonmateriaalien avulla omia luontotoimintaan liittyviä haaveita taululle. Näiden taulujen pohjalta lähdettiin toteuttamaan keväällä *Siemenet itämään* -tapaamisia, sillä suurin osa halusi oppia kasvattamaan jotain itse. Myös paljon muita toiveita ja haaveita tuli ilmi. Monet liittyivät läheisiin ja toisiin ihmisiin, joiden kanssa luonnossa haluttiin viettää aikaa. Toisaalta myös ikävä muissa maissa asuva perheenjäseniä kohtaan sekä oman maan luontoon kuvastui tauluista.

Kuva 1. Askartelua luonnonmateriaaleista (Kuva: Katariina Kelloniemi)

KOHTI ITSEOHJAUTUVAA LUONTOTOIMINTAA

Hankkeessa on ollut hyvä ensin paneutua luontosuhteen kehittämiseen, luontotiedon lisäämiseen, osallisuuden vahvistamiseen, ryhmäytymiseen ja myöhemmin itseohjautuvan toiminnan suunnittelun opettamiseen ja ohjaamiseen. Tavoitteena on ollut se, että hankkeen päättymisen jälkeen vertaisryhmät jatkavat itseohjautuvasti maahanmuuttajien omissa verkostoissa.

Vertaisryhmissä oli tärkeää lisätä osallistujien tietoa siitä, missä he voivat toteuttaa luontotoimintaa tai ottaa osaa sellaiseen muutoinkin kuin vertaisryhmän kautta. Lähiluontopaikat olivat usein vierailukohteina, sillä niihin kaikilla on helpointa mennä myös omalla ajallaan tai jatkossa itseohjautuvasti ryhmän kanssa. Lisäksi ryhmät osallistuivat tai niitä tiedotettiin erilaisista paikallisista luontotapahtumista, kuten *Vihreä Torstai* -tapahtumista ja *Vieraslajitalkoista*.

Helposti saavutettavien luontokohteiden käyttämiseen oli selvästi tarvetta, sillä varsinkin osalla pitkään Rovaniemellä asuneista naisista oli hyvin vähän tietoa, missä erilaisia kohteita sijaitsi. Usein vaikeus oppia suomenkieltä ja hakea tietoa on ollut esteenä näiden paikkojen löytämiselle. Hiihtoretken yhteydessä Ounasvaara vapaa-ajanviettopaikkana ja Ounasvaaran hiihtoseuran tarjoamat mahdollisuudet tulivat tutuksi esimerkiksi kuusi vuotta Suomessa asuneelle ison perheen äidille. Ounasvaaran retkeilymaisemissa vierailimme usein ja vierailujen tarkoituksena oli nimenomaan vahvistaa osallistujien tietoja, taitoja ja varmuutta alueella liikkumiseen opasteita, rakennettuja reittejä sekä jokamiehenoikeuksia hyödyntäen.

Monet osallistujista kokivat paremmaksi vierailla luontokohteissa ja toimia luonnossa nimenomaan ohjatusti ja muiden kanssa. Moni oli halunnut tulla ryhmätoimintaan mukaan, koska halusi oppia lisää, mutta ei yksin osannut tai uskaltanut toimia luonnossa. Lisäksi osallistumisen kautta toivottiin saavan tietoa suomalaisesta kulttuurista ja minkä tahansa uuden asian oppiminen nähtiin myönteisenä ja innostavana. Toukokuussa 2019 järjestettiin Rovaniemellä neljälle aktiiviselle ja suomea jo hyvin puhuvalle osallistujalle tapaaminen, jossa he miettivät ja suunnittelivat kesän toimintaa. Tulokseksi saatiin Koivusaareen suuntautuva retki ja päivän sisällöksi uintia ja piknikin rannalla sekä lintujen tunnistamista lintutornista käsin ja kalastusta. Retken ideoijat kertoivat siitä tuntemilleen vertaisryhmäläisille ja vertaisryhmän ohjaaja tiedotti muille osallistujille. osallistujat suunnittelivat.

Koska Rovaniemen kolmannen vertaisryhmän osallistujina oli toisilleen tuttuja ihmisiä, he pystyvät hankkeen jälkeen niin halutessaan yhdessä järjestämään ainakin omille lähiverkostoilleen luontotoimintaa. Toinen asia on kuitenkin se, miten saadaan enemmän tukea ja verkostoja kaipaavat henkilöt mukaan. Hankkeessa tullaan vielä elokuussa 2019 käymään keskustelua osallistujien kanssa heidän kiinnostuksestaan vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoistoiminta sisältäisi luontoryhmän ohjaamista ja tapaamisten järjestämistä. Se varmistaisi luontotoiminnan jatkumisen hankkeen jälkeen maahanmuuttajien omissa verkostoissa ja laajemminkin. Tuen vapaa-ehtoisuuteen ja toiminnan organisointiin ryhmänvetäjä voisi saada esimerkiksi Moninetin *Kamraatti*-hankkeesta.

Yhteenveto

Tämän hankejulkaisun tavoitteena on tuoda esille hankkeessa kehitettyjä luontolähtöisiä toimintatapoja ja -malleja kotoutumisen tueksi. Julkaisu koostuu hankkeessa mukana olleiden hanketoimijoiden artikkeleista. Tuomme niissä esiin luontolähtöisen kotoutumisen mahdollisuuksia ja merkitystä maahanmuuttajien kotoutumisen poluilla.

Alussa tarkastellaan kokemuksia luontolähtöisestä kotoutumisesta hankkeen toiminnassa eri kotoutumisen ulottuvuuksien näkökulmasta. Lisäksi käydään läpi jokamiehenoikeudet, jotka ovat suomalaisen luontosuhteen perusta ja kytkeytyvät vahvasti suomalaiseen identiteettiin. Jokamiehenoikeudet tulee ottaa huomioon kaikissa luonto- ja ulkoiluharrastuksissa ja lisätä maahanmuuttajien tietoisuutta niistä aktiivisesti toiminnan aikana.

PoLut-hankkeen maahanmuuttajien haastattelujen kuvavalinnat luontosuhteen kehittymisestä kuvaavat hyvin heidän luontokokemuksiaan ja tuovat esille luontosuhteiden erityisyyden. Kuvavalinnat osoittavat, että kotimaa kulkee monella tavalla mukana, mutta uudessa kotimaan luonnossa on paljon, mikä herättää kiinnostusta ja mihin voi kiinnittyä. Luonnosta voi tulla yhteinen kieli eri väestöryhmille.

Osana luontosuhteen kartoitusta selvitettiin myös sitä, millaiset luontoalueet ja ulkoilu- ja luontoharrastukset voisivat edistää maahanmuuttajien kotoutumista ja hyvinvointia, ja paikkatietoanalyysin avulla osoitettiin Rovaniemen alueelta mm. ulkoiluun kannustavia luontotyyppejä. Kuvailu- ja kyselyaineistot osoittavat, että maahanmuuttajat pitävät paljon suomalaisesta luonnosta. Kesäluonto koetaan kuitenkin miellyttävämpänä kuin talviluonto. Luontoharrastuksista suosituimpia ovat valokuvaus, kävely, maisemankatselu, piknik ja lumikenkäily. Tulosten perusteella on oletettavaa, että maahanmuuttajat käyttävät mieluiten lähiluontoalueita, joiden tutunoloinen luontotyyppi mahdollistaa helppoja tapoja ulkoilla. Tulokset myös kannustavat esittelemään ja kokeilemaan luontotyöpajoissa maahanmuuttajien kanssa erityisesti talviaikaisia ulkoiluharrastuksia.

Seuraavaksi kuvataan ja analysoidaan luontolähtöistä toimintaa sekä esimerkkien että järjestäjien luontotyöpajoissa tekemän osallistuvan havainnoinnin ja maahanmuuttajien haastattelujen avulla. Kerättyyn tietoon nojautuen pohditaan sitä,

miten luontotyöpajat tukevat kotoutumista, millaista toimintaa ja elämyksiä ne tarjoavat osallistujille, millainen luontopäivä virkistää ja tukee maahanmuuttajien psykososiaalista hyvinvointia, mitä tulee huomioida toiminnan valmisteluissa ja suunnittelussa, toimintaympäristöjen valinnassa sekä itse toteutuksissa. Lisäksi pohditaan sitä, miten maahanmuuttajien luontosuhde muuttuu.

Teemapäivät osoittavat, miten maahanmuuttajat voivat verkostoitua paikallisten toimijoiden ja kantaväestön kanssa sekä miten kulttuurien välistä kanssakäymistä voidaan vahvistaa. Vertaisryhmätoiminta suositellaan aloitettavaksi heti ensimmäisten luontotyöpajojen jälkeen. Vaikka vertaisryhmän tapaamiset sitoutuvat joka kerta jollain lailla luontoon ja siitä saataviin kokemuksiin ja elämyksiin, on osallistujien hyvä keskinäinen vuorovaikutus ja yhteisöllisyyden tunne kuitenkin kaikkein tärkeintä. Osallisuutta lisää jo itsessään se, että osallistujat löytävät itselleen mielekkään tavan osallistua johonkin omaa hyvinvointia lisäävään toimintaan ja haluavat ylläpitää tällaista arjessaan. Osalle naisista vertaisryhmään osallistuminen voi olla ensimmäinen kerta, kun he Suomessa asuessaan osallistuvat kodin tai koulutuksen ulkopuolella vapaa-ajan toimintaan vain itseään varten.

Hankkeessa on toteutettu myös ohjattua työtoimintaa, jonka tarkoitus on perehdyttää maahanmuuttajia luonnon tarjoamiin työmahdollisuuksiin ja samalla antaa työnantajille kokemuksia maahanmuuttajista, heidän osaamisesta ja kotoutumisprosessista. Hyviä työtoimintakokeiluja voivat olla esimerkiksi metsänistutus, maatilan työt, ammattikalastus, luonnontuotteiden keruu ja maisemanhoito. Ohjatut työtoimintakokeilut lisäävät osallistujien taitoja ja yhteistoimintaa yritysten ja yhdistysten työntekijöiden kanssa. Myös osallisuuden kokemukset vahvistuvat.

PoLut-hankkeen kokemukset osoittavat, että luontolähtöinen toiminta luo ympäristön kulttuurien väliseen kohtaamiseen ja integraation syventämiseen, josta on merkkinä identifioituva kotoutuminen. Samalla maahanmuuttajat hyötyvät luonnon hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista. Useimmat hankkeessa kehitetyt toimintamallit jäävät organisaatioiden ja yhteistyökumppaneiden käyttöön ja niitä muotoillaan ja kehitetään edelleen. Hankkeen parhaat käytännöt on mm. koottu ohjeiden muotoon kortteihin, jotka auttavat luontotyöpajojen järjestämisessä.

Kirjoittajien esittely

Laura Jokela
YTM, Lehtori, Agrologi, työnohjaaja
Projektipäällikkö-asiantuntija PoLut-hankkeessa
Osallisuus ja toimintakyky (sosiaalialan koulutus)
Lapin AMK

Marja Uusitalo
YTT, MMM, erikoistutkija
Asiantuntija PoLut-hankkeessa
Luke

Esa Huhta
FT, Dosentti, erikoistutkija.
Asiantuntija PoLut-hankkeessa
Luke

Kalle Santala
MTI (YAMK), projektisuunnittelija, tuntiopettaja
Asiantuntija PoLut-hankkeessa
Tulevaisuuden biotalous
Lapin AMK

Seija Tuulentie
YTT, Dosentti, erikoistutkija
Asiantuntija PoLut-hankkeessa
Luke

Ville Hallikainen
FT, Dosentti, Erikoistutkija
Asiantuntija PoLut-hankkeessa
Luke

Vesa Nivala
Paikkatietoasiantuntija
Asiantuntija PoLut-hankkeessa
Luke

Leena Välimaa
KM, Lehtori, ESH, työnohjaaja
Asiantuntija PoLut-hankkeessa
Tulevaisuuden terveyspalvelut
Lapin AMK

Seija Matero
Yhteisöpedagogi (AMK), Esimies
Rovalan Setlementti ry, Monikulttuurikeskus MoniNet

Katariina Kelloniemi
Sosionomi (AMK), Sosiaaliohjaaja
Projektityöntekijä PoLut-hankkeessa
Rovaniemen kaupungin maahanmuuttajasosiaalityö

PoLut - Pohjoinen luonto maahanmuuttajien kotoutumisessa (2017-2019) on Euroopan Sosiaalirahaston tukema hanke, joka edistää Lappiin tulleiden maahanmuuttajien kaksisuuntaista kotoutumista ja osallisuutta luonnon avulla.

Hankkeessa kerätyt kokemukset osoittavat, että luontolähtöinen toiminta luo ympäristön kulttuurien väliseen kohtaamiseen ja integraation syventämiseen. Samalla maahanmuuttajat hyötyvät luonnon hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista.

Tässä julkaisussa esitellään hankkeessa kehitettyjä luontolähtöisiä toimintatapoja ja -malleja kotoutumisen tueksi. Julkaisu koostuu hankkeessa mukana olleiden hanketoimijoiden artikkeleista. Tuomme niissä esiin luontolähtöisen kotoutumisen mahdollisuuksia ja merkitystä maahanmuuttajien kotoutumisen poluilla.

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto
Vipuvoimaa EU:lta 2014–2020
Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Luke LUONNONVARAKESKUS
PoLut
Rovaniemi LAPIN AMK Lapland University of Applied Sciences

LAPIN AMK
Lapland University of Applied Sciences

www.lapinamk.fi

ISBN 978-952-316-306-5